

2021 • 6

LXXIV. évfolyam • június

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

9 771221 869219 06

Tartalom

Dáné Tibor Kálmán: Kész a leltár. 3

közösség

Ábrám Zoltán: A moldvai magyarok csíksomlyói üzenete. 5
P. Buzogány Árpád: „...én megemelem a kalapomat előttük”.
Könyv az udvarhelyszéki lánglovagokról 7

galéria

Vargha Mihály: A Mester köszöntése. 11
Túros Eszter, Ladó Ágota: Gondolatok egy kiállítás körül.
Lányok, asszonyok Nagy Imre művészetében. 14

könyvesház

Máriás József: Az otthonirodalom újabb remeke. Nagybánya és környéke . . . 18

hétköznapi hőseink

Kádár Sheila, Kedei Hanna Boróka, Szabó Szidónia:
Búzásbesenyő lámpása: Rátoni János 23

hirdető

Folytatódik a Régizenei Nyári Egyetem Csíkszeredában! 31

Lapszámunk szerzői:

Ábrám Zoltán – orvos, egyetemi oktató, Marosvásárhely
P. Buzogány Árpád – művelődésszervező, Székelyudvarhely
Kádár Sheila – diák, Búzásbesenyő
Kedei Hanna Boróka – diák, Búzásbesenyő
Ladó Ágota – művészettörténész, Csíkszereda
Máriás József – ny. újságíró, Nyíregyháza
Szabó Szidónia – diák, Búzásbesenyő
Túros Eszter – művészettörténész, Csíkszereda
Vargha Mihály – szobrászművész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, Sepsiszentgyörgy

A címlapon Ádám Gyula felvétele. A hátsó borítón Nagy Imre *Szavalók* című festménye.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Kész a leltár

Kanyar előtt az életem. Bár tudom, hogy ez csak reám tartozik, de azért mégse. Ezért engedtessek meg, hogy a számomra ezen nagyon fontos esemény előtt, egy röpké számvetés erejéig visszaillesztsek, különösen az elmúlt nyolc esztendőre – amelyet a Művelődés folyóirat (fő)szerkesztésével töltöttem – s beszámoljak a kedves olvasóknak, nem utolsó sorban a közvéleménynek, hogy mit műveltem ezzel a kiadvánnyal, ameddig az irányítása reám volt bízva. Teszem ezt azért, mert június 30-ával lejár a mandátumom a folyóirat élén, s július elsejével végleg nyugdíjba – de nem nyugállományba – vonulok. Megtisztelő a lapfenntartó Kolozs Megyei Tanács részéről, hogy egy újabb mandátumot ajánlott fel nekem, de az embernek mindig tudnia kell, hogy hol a helye, mikor kell eggyel hátrébb lépni, s helyet adni a fiatalabb nemzedéknek.

Mindenekelőtt olyan volt számomra az elmúlt nyolc év, amit a Művelődés folyóirattal töltöttem, mint egy jól működő házasság: nem könnyű, de nagyon szép. Nem könnyű, mert azzal a szándékkal érkeztem a laphoz, hogy megpróbálom új helyzetbe hozni a kiadványt, fejtörést okozva ezzel a sajtótörténészeknek, akik esetleg egyszer majd kiértékelik a Művelődésnek ezt a periódusát, s szentenciát mondanak arról, hogy merész vállalkozásom mennyire volt sikeres, vagy sem a folyóirat eddigi 73 éves történetében. Hisz én tudom, hogy többek között felborítottam a „kánont”. Vagyis nem bölcsész vagy újságírói végzettséggel kerültem a lap élére, mint ahogyan az addigi főszerkesztők a folyóirat történetében, hanem matematika tanári és művelődésszervezői diplomával a zsebemben, no meg némi sajtós tapasztalattal. Gyakorlati művelődésszervezéssel 1982 óta foglalkoztam, 1993 és 2013 között hivatásszerűen. Amikor megpályáztam a Művelődés főszerkesztői tisztségét, a merészség vállalkozásomban az volt, hogy kipróbáljam az addigi főleg gyakorlati kultúra-szervezői ismereteimet miként tudom elméleti síkon kamatoztatni a közművelődési folyóiratnál. Mondom, majd a sajtótörténészek dolga lesz eldönteni, hogy ez nekem mennyiben sikerült, vagy sem. Az alábbiakban viszont következzon, csak éppen leltárszerűen, hogy miután 2013. július elsejével átvettem a lap irányítását, mit bátorkodtam újítani ezen az egyik legrégebb (1948 óta, négy év kimaradással) megjelenő hazai magyar sajtótermékünkön. Sikerült elköltöztetni a szerkesztőséget abból az irodájából, amelyben 1990 óta működött Kolozsváron – a központban ugyan, de egy alig tíz négyzetméteres, rozoga falépcsőn megközelíthető padlás-szobában –, az EMKE Szabédi Emlékházába. Ezzel pedig méltányosabb körülmények közé kerülhetett a lapszerkesztés, köszönet érte az erdélyi közművelődési ernyőszervezetünknek, amely befogadott ingatlanába, s az elmúlt évek folyamán meghatározó szerepet töltött be a folyóirat kiadásának működtetésében. A 2014. esztendőben a Kolozs Megyei Tanács részéről zöld jelzést kaptak az addig zárolt szerkesztőségi állások, s így még abban az évben sikerült bedolgozói státusból főállású szerkesztővé tenni Benkó Leventét és adminisztrátornak Péter Jánost. A következő évben Demeter Zsuzsa versenyzett sikerrel a fotóriporteri, képszerkesztői posztra, valamint Balla Sándor a másik szerkesztői állásra. Mindvégig a nyolc év alatt a lap könyvelését Mureșan Maria végezte, akihez három évvel ezelőtt a személyzeti ügyek intézésére csatlakozott Faur Ofelia. Ez volt az a csapat, amelyik mellett állt az elmúlt időszakban, nélkülük nem tudtuk volna megjelentetni havonta a Művelődést, s az immár közösen alakított lapújító szándékot megvalósítani. Köszönet érte.

Az elmúlt nyolc év alatt szerkesztőségünk 96 havi lapszámot jelentetett meg, valamint az utóbbi három évben – 2019, 2020, 2021 esztendők elején – egy-egy mezőgazdasági naptárat is, a lapfenntartó Kolozs Megyei Tanács támogatásával. Megyei önkormányzati hivatalunk a teljes lapkiadást finanszírozta a lapszerkesztéstől a nyomdai kivitelezésen át a terjesztésig. Az elmúlt nyolc évben pedig a megyei tanács sokat segítette a költségvetésből működő intézményünk adminisztrálásának törvényszerű ügyintézését, de sem szóban, sem írásban soha nem befolyásolta a lapszerkesztést, vagy megpróbálta volna tematizálni a kiadványt tartalmi szempontból. Továbbá az elmúlt időszakban 25 tematikus melléklete is megjelent lapunknak, legtöbbjük terjedelemben gazdagabban, mint a havi lapszámok, a Communitas Alapítvány és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. szíves támogatásával. A mellékleteinkről szerénytelenség nélkül elmondhatjuk, hogy sikeres kiadványok voltak, különösen azok, amelyek Erdély egy-egy kistérségjének a kulturális értékeit mutatták be. De adtunk ki mellékleteket a hazai magyar házak láncolatáról, évente jelentettük meg a kulturális díjazottak méltatásait tartalmazó kiadványunkat, nyomtattunk népdalfeldolgozásokat tartalmazó kórusmű mellékletet karvezetőknek, vagy éppen szopránfurulyát tanulni vágyók számára gyakorlati jellegű füzetet. Lapunk 2014 márciusától színes borítóval jelent meg, rajta egy-egy benne megjelenő íráshoz kötődő fényképpel, minden lapszámban tematikus vezércikket közöltünk, s a kiadvány belvilágának tördelését kissé fellazítottuk, magazinosabbá tettük, cikkeit pedig olvashatóbbá tettük. Megtartva az addig használt rovatokat, amelyek égisze alatt jelentek meg a Művelődés különböző írásai, újabbakat vezettünk be, mint például a Tudomány vagy a Szabadidő címűeket. Igyekeztünk a lapot közérthető kulturális, ismeretterjesztő kiadvánnyá

fejleszteni, no meg tükröztetni benne, amennyire lehet, a hazai magyar közművelődési életünk eseményeit. A lap kivitelezése szempontjából 2014 márciusától, az arculatváltás pillanatától, mindvégig magunk mellett tudhattunk, igényes munkájukkal, két kiváló kolozsvári intézményt: a Könczey Elemér vezette IDEA PLUS grafikus műhelyt, amelyik a nyomdai előkészítést végezte, valamint a Nagy Péter irányítása alatt álló IDEA Nyomdát. Azt nem tudtam összeszámolni, hogy lapunk munkatársaival hány olvasótalálkozáson vettünk részt a nyolc év alatt, idehaza és Magyarországon, ellenben 22 alkalommal rendeztünk tematikus Művelődés Estet az EMKE kolozsvári Györkös Mányi Albert Emlékházában. Ez utóbbi rendezvényeken igyekeztünk különböző szerzőinknek lehetőséget teremteni, hogy egyes lapszámainkban megjelent írásaik tematikáját bővebben kifejtsek az érdeklődő közönségnek, s egyben találkozhassanak az olvasókkal. Örömmel tölt el, hogy néhány, pályafutása elején álló, tudományművelő fiatal folyóiratunk hasábjain kezdte el ismeretterjesztő jellegű írásainak megjelentetését, vagy állt éppen először közönség elé, mint előadó a Művelődés Estek rendezvényein. A hitelesség mindig fontos szempont volt a lapszerkesztés folyamán. Vagyis igyekeztünk közérdekű, vagy éppen időszerű közművelődési témákat bemutatni folyóiratunk hasábjain, az írások pedig az illető szakterület kiváló ismerőitől származtak.

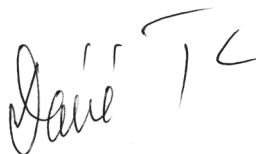
Megújítottuk a Művelődés folyóirat honlapját is muvelodes.net név alatt. Nem mintha nem lettünk volna megelégedve a régi honlappal, de annak tulajdonosa, a Kolozsvári Művelődés Egyesület vezetője, a lap akkori főszerkesztője, hosszas huzavona után, végül mégsem kívánta rendelkezésünkre bocsátani az elektronikus felületet, más szándékai voltak vele. Sajnálatos módon, a szándék azóta is szándék maradt, a weboldal paragon hever, lemerevedve tükrözi a folyóirat 2014. áprilisi állapotait. Így új elektronikus felületet kellett indítanunk a fentebb már említett név alatt, s ebben partnerünk, és azóta is bedolgozó státusban munkatársa lapunknak Lázár Lehel. Úgy gondolom, s ezt igazolják az olvasói visszajelzések is, hogy egy felhasználóbarát weboldalt épített ki, amelyen nemcsak a lap írásai jelennek meg, hanem különböző, a szerkesztőség által fontosnak talált kulturális hírek, nem utolsósorban a lappal kapcsolatos események, információk is. Természetesen a honlappal messze megugrott a nyomtatott formában 900 példányban megjelenő Művelődés olvasótábora, és nem panaszkodhatunk, hisz közel 700 darab kiadványt tudunk főleg könyvtárak és különböző intézmények fele értékesíteni. No meg a folyóirat felkerült a Facebookra is, ezzel biztosítva kiadványunk többzres olvasottságát. Lapunk munkáját egy öttagú szerkesztőségi tanács támogatja, amelynek tagjai Egyed Ákos akadémikus, Kása Zoltán, Pozsony Ferenc és Péter István egyetemi tanárok, és Széman Péter, az EMKE elnöke. Köszönet az együttműködésért, hisz az elmúlt időszakban számtalan esetben kértük ki szakmai tanácsaikat, vagy éppen írásaikkal vettek részt lapunk életében.

Kiemelt támogatóink mindig az olvasók voltak. Őket éreztem egyfolytában magam, magunk mellett a lapigazgatás nehéz pillanataiban, hisz mi tagadás, ilyenek is voltak az elmúlt nyolc évben. Hasznos tanácsaikkal, időnként láthatatlanul is, de határozottan alakígtatták kiadványunk arculatát, vagy éppen tematizálták a Művelődést. Jól esett dicséretük és mindig fontosnak tartottuk építő jellegű kritikáikat, amelyeket igyekeztünk a lap érdekében hasznosítani. Köszönet mindezért, s egyben reményemet fejezem ki, hogy továbbra is böngészői, támogatói lesznek a folyóiratnak.

Egyetlen tanácsom van a főszerkesztésben engem követő utódomnak. Mégpedig az, hogy merjen újítani lapkivitelezésben, tartalomában vagy akár tematikáiban is. Hisz az elkövetkezőkben látszania kell a Művelődésben, hogy új gazdája van a kiadványnak, aki egyértelműen jobbító szándékkal érkezett a szerkesztőség élére, de a saját elképzelései mentén kívánja alakítani a folyóirat további sorsát. És ne ijedjen meg attól, hogy számtalan kritika éri majd ezért. A jó szándékúakat fontolja meg. A rossz szándékúakkal ne foglalkozzon, mert a kutyák dolga, hogy ugassanak, de az úton haladni kell előre a cél felé, s felesleges időtöltés megállni kövel dobálni a csaholókat. Ez utóbbi gondolatot Churchilltől kölcsönöztem, s számtalanszor eszembe jutott, miután nyolc évvel ezelőtt átvettem a lap irányítását. Természetesen a jövőben is a lap támogatói között leszek. Ha kell és kér, tanácsot is szívesen adok majd az új főszerkesztőnek. De nem fogok duzzogni, ha nem fogadja meg. Hisz én mindig jószándékkal ugyan, de mi tagadás, már a felelőtlenségem teljes tudatában fogom tenni, míg az új kollégának döntéseit a folyóirat kiadásával kapcsolatban a felelőssége teljes tudatában kell meghoznia. Az elkövetkezőkben pedig nemcsak az én, de az új főszerkesztő élete is kanyart fog venni. Nem kívánok neki könnyű éveket a lap élén, de legalább olyan szépeket, mint amilyeneket én tölthettem el a nyolc év alatt a Művelődéssel.

Amíg kopogtatom a számítógépbe a Művelődéstől leköszönő üzenetemet, érkezik a hír a Kolozs Megyei Tanácstól: Benkő Levente kollégám pályázatát elfogadta a lapfenntartó megyei önkormányzat a főszerkesztői tisztség betöltésére. Július elsejétől tehát az ő irányítása alá kerül a folyóirat. SZÍVBŐL GRATULÁLOK!

2021. június 9.

Ábrám Zoltán

A moldvai magyarok csíksomlyói üzenete

A kivételesen csillogó napfénybe öltözött Boldogasszonyhoz igyekeztek keresztutat megjáró hívókként, keresztaljakba szerveződve, vagy a maguk útját járva.

Református létemre eddig másfél tucat-szor vettem részt a csíksomlyói búcsún. A Csíksomlyói Szűzanya azt üzeni az erdélyi főpapok által a Csík, Székelyföld, Erdély, Csángóföld, a Rések, az anyaország, a határon túli területek, a nagyvilágban szétszóródott magyarság számára, hogy ezeréves kereszténységünk megtartása nemcsak vallási, hanem nemzeti feladat is. A pünkösdszombati búcsú a világ magyarságának a legfontosabb gyülekezőhelye, ahol a protestáns hívek is nagyon nagy számban vannak jelen. Mindannyiunknak szól a – több mint négyszázötven éves hagyomány alapján – Salvator-kápolna előtti keresztre vésett szöveg: „Isten! Tarts meg minket őseink szent hitében és erényeiben!”

Az idei búcsú attól volt rendkívüli, hogy a tavalyi hiányát is pótolta, és tudatosította: magyar népünk mennyire szegényebb lenne a világörökség

részének tekinthető csíksomlyói búcsú nélkül, amely már igazolást nyert a Jóisten által „aláírt papírral”. A járványügyi helyzetben is sokan, nagyon sokan hosszabb vagy rövidebb zarándokútra vállalkoztak, messziről jöttek, vagy csupán a Márton Áron úton ballagtak végig, majd felkapaszkodtak a nyeregbe. A kivételesen csillogó napfénybe öltözött Boldogasszonyhoz igyekeztek keresztutat megjáró hívókként, keresztaljakba szerveződve, zászlók és településtáblák mögé csoportosulva, vagy éppenséggel a maguk útját járva. Csíksomlyó csodálatos tanúságtétele a közös lelkületnek és szellemiségnek.

Idén nem Csíksomlyón kerestem az együttlétet az életünket meghatározó Természettel és Teremtőjével, hanem Erdély egyik csodás természeti alkotása, a Likas-zsomboly mellett – a nemrég fennállása százharminc évét ünneplő Erdélyi Kárpát-Egyesület szervezésében.

Keresztalja halad a csíksomlyói búcsú felé. Veres Nándor felvétele

Egy év kihagyás után újra imától volt hangos a csíksomlyói nyereg. Veres Nándor/MTI felvétele

Az ötvenméteres, függőleges aknabarlang közvetlen szomszédságában hallgattam meg a lujzikalagori születésű, Gyimesbükkön szolgáló Salamon József szentbeszédét. Jelen helyzetben a lehető legjobb választásnak bizonyult, hogy az ő személye által szóljon az ige, a számtalan üzenet az egybegyűltekhez. Hitről, összefogásról, megmaradásról, családról, szeretetről, a mai élet örömeiről és nehézségeiről, reményről. A prédikáció kihagyhatatlan részének bizonyult többször is feleleveníteni Márton Áron püspök példamutatását, a csángók hűségét, amikor 1949-es gyimesi bérmautjáról a búcsúba igyekvő püspököt élő kordonnal védték az állambiztonság, a gonosz ármánykodásai ellen. Szép gondolataival a csángó pap mindannyiunknak üzent. „Ha a Jóisten velünk van, kicsoda lenne ellenünk?” – tette fel a kérdést. Magvas üzenetei, idézetei, gondolatai sorából számomra kiemelkedett a tizenhat gyermekes család példája, ahol maguk közé befogadtak még egy rászoruló, mert ahol anynyinak kijut a mindennapi kenyér, ott még egynek is biztosan kiteremtődik.

Szép, jövőbe mutató, már-már utópisztikus példa népünk mindennapjaiból,

ahol bizony a gombnyomogatásba való belefáradás, a kiégés, a szeretetlenség teret hódít magának. És a „táposág”, amiről egy korábbi búcsún beszélt a vezérszónok. Mindezek ellenére Salamon József hitbéli meggyőződése reménysugarával árasztotta el a nyeregben összegyűlt zarándokokat, no meg azokat is, akik online térben követték szavait. Beszédét csángós kifejezéssel kezdte: „Honn vannak?”, és két biztató szóval fejezte be: „vagyunk, leszünk!”

A búcsú még inkább felhívta a figyelmet a moldvai magyarok nehéz sorsára, akiket istenhitük őrzött meg vallásukban és magyarságukban is.

Az ideai csíksomlyói búcsú még inkább felhívta a figyelmet a moldvai magyarok nehéz sorsára és gondjaira, akiket istenhitük őrzött meg vallásukban és némiképpen magyarságukban

is. Akarva-akaratlanul eszembe jutottak Halász Péternek, a moldvai és a gyimesi csángók kutatójának a szavai, amikor közel egy évtizeddel ezelőtt Marosvásárhelyen bemutatta Salamon József *Gyimes monográfiáját*. Akkor arra a kérdésre adott választ, hogy miért kell érdekeljen a csángó sors minket, akik Erdélyben, Székelyföldön élünk. Válaszában három okot nevezett meg: mert ők is magyarok, mert egyedi értékek hordozói, valamint azért, mert mindenkoron arra figyelmeztetnek bennünket, hogy az ő sorsukra juthatunk mi is, ha nem vigyázunk magunkra.

A moldvai magyarok körében eltöltött látogatásaim emléke jut eszembe. Amíg élek, ízlelgetem magamban a csángó kultúrát, nyelvjárást, vallásosságot. Édes anyanyelvünkön az archaikus és sajátos nyelvet beszélő moldvai magyarok használják a legszebb kifejezést a napnyugtára: a nap leszentül. Miközben közösen bízunk abban, hogy az a nap, amelyik leszentül, másnap hajnalban felszentülő fényével ragyogja be nemcsak a Csángóföld, hanem egész Erdélyt, kerek e föld tájait. A Teremtő dicsőségét hirdetve.

P. Buzogány Árpád |

„...én megemelem a kalapomat előttük”

Könyv az udvarhelyszéki lánglovagokról

A székelyudvarhelyi Balázs Árpád televíziós, rádiós szerkesztő új könyve* a környékbeli tűzoltók történetét foglalja össze. Ezzel a témával mindeddig senki nem foglalkozott, a kiadvány másfélszáz oldalán a szerző számos régi dokumentumot (fényképet, oklevelet, jegyzőkönyvet) is közöl. A nyomdából már kikerült munkáról a szerzővel beszélgettünk.

– Közel ötven udvarhelyszéki település önkéntes tűzoltóságának történetét tárod az olvasó elé új könyvedben. Mint a könyvészetből is kiderül, az utóbbi évtizedekben senki nem foglalkozott ezzel a témával. Miért volt fontos számodra?

– Egészen a gyermekoromig kell visszamennem, hiszen az első emlékeim abból az időszakból származnak. Amikor hétvégeken felvonultak és gyakorlatoztak Korondon a Pappmocsára nevű részen az önkéntes tűzoltók, nagyon látványosnak tűnt. Katonásan mentek végig az utcán, köztük édesapám, nagyapám, nagybátyáim, tűzoltóruhában, vezényszóra, mintha a falu hadseregét

láttam volna benne. Mi, gyermekek messziről figyeltük, miként gurítják ki a tömlőket, csatlakoztatják, majd kapcsolják rá a szekérre. Négy fogdmeg férfi pumpálta a szivattyút, a sugárcsőből megindult a víz. Látványos volt, akkor még nem ismertem az érem másik oldalát. Csak később tudatosult bennem, hogy miről szól ez a fajta önkéntesség. Évtizedek teltek el, sokat hallottam az önkéntes tűzoltókról, még a társaságukban is többször megfordultam, de eszembe sem jutott, hogy írjak róluk, mert úgymond, a birkózással voltam elfoglalva. A két sóvidéki olimpikon története foglalkoztatott éveken keresztül. Egy alkalommal Albert Csaba barátom

...sokat hallottam az önkéntes tűzoltókról, még a társaságukban is többször megfordultam, de eszembe sem jutott, hogy írjak róluk.

Tűzoltóparancsnokok kiképzésen 1941-ben

Etédi „ékszer” székely kapuval

megkért, hogy néznék utána az erdélyi önkéntes tűzoltó egyletek, egyesületek történetének. Igent mondtam rá, és rövidesen el is készült egy rövid történeti összefoglaló, amely a legnagyobb városok önkéntes testületeinek a történetét foglalta össze. Akkor derült ki számomra, hogy átfogóan senki nem foglalkozott ezzel a témával az elmúlt évtizedek alatt, ez tehát érintetlen terület. Amikor előálltam a javaslattal, hogy nekivágnék felgöngyölíteni az önkéntes tűzoltó egyletek múltját, még nem is sejtettem, hogy mennyire izgalmas téma lesz ennek a feltárása. Semmi könyvészet, fogódzó sem volt, amire támaszkodhattam volna. Először megszerkesztettem egy levelet néhány fontos kérdéssel, és elküldtem minden általam ismert egyesülethez. Alig néhányan válaszoltak rá. Ekkor döntöttem el, hogy sorra veszem a falvakat, és mindenhová bekopogtatok. Az első tapasztalatok nem voltak hízelgőek, legtöbb helyen nem ismerték az egylet történetét, nem tudtak semmi érdemlegeset mondani. Az idősebb korosztály, amely valamikor részese volt ennek a mozgalomnak, eltűnőben van. Szerencsére nagyon sok korabeli újság digitalizálva elérhető, hát elkezdtem a kutakodást. Jöttek az információk: a tüzesetek, kik voltak jelen, ki volt a tűzoltóparancsnok. Ez már a tizenkettedik óra volt, éreztem, ha nem igyekszem, az utolsó még élő szemtanúkat is elveszítem. Érdekes, hogy egyetlen falumonográfiában sem találtam leírást a tűzoltókról, noha jópárat átböngésztem. Pedig az önkéntes tűzoltók évtizedek óta ott vannak a falu életében, és működtek. A nagy rejtély

minden egyletnél az volt, hogy nem tudták pontosan, mióta van jelen a tűzoltásnak e szervezett formája a településen. Sok dátum keringett. Sikerült kiderítenem, hogy 1892-ben minden udvarhelyszéki faluban létezett önkéntes tűzoltó egylet, mindegyiknek volt parancsnoka, parancsnokhelyettese, több településen már korábban. Volt, ahol többször újraalakult az egylet, de alig öt esetben volt krónikása az önkéntes tűzoltók tevékenységének. Apró mozaikokból raktam össze sok település önkéntes tűzoltóinak a történetét. Ezek a látogatások lehetőséget adtak, hogy egy kis helyi leltárt is készítek arról, hogy mit őriztek meg a régi eszközökből.

A legtöbb helyen őrzik a Tarnóczy-féle tűzoltószekereket. Olyan település is van, ahol ócskavasba került, vagy eladták. Székelykeresztúron szabadtéri múzeumot hoztak létre a régi szekerekből, tárgyakból. Van, ahol a fiatalok újjáélték fel kalákában. Ezzel a könyvvel egyben emléket állítok a sok névtelen önkéntesnek, akik az egyletekben tevékenykedtek és tovább éltették a hagyományt. Városainkban, falvainkban több évtizedes hagyománya van az önkéntes tűzoltó alakulatoknak, tűzoltóink kiemelt tiszteletnek örvendnek a lakosság körében, miközben olyan hagyományos szakmát folytatnak, amely egyben a tűzvédelem és a tűzoltási kultúra része. Az önfeláldozás eme nemes megnyilvánulásának komoly hagyománya van a székely falvakban, hiszen régi házak régi házszámai még ma is őrzik az önkéntes tűzoltóság jeleit, rendszerét. Szigorú rendszabályzat szerint tevékenykedtek az önkéntes tűzoltók. Mindenkinek megvolt a pontos beosztása, feladata, hogy mit kell tennie tűz esetén. Sok helyen az egyletnek fúvószenekara is volt. Nagy tűzoltóbálokat szerveztek, sok esetben a tűzkárosultakat segítették a bevételre. Ne feledjük, ezek az emberek az életüket kockáztatva mentek és mennek tüzet oltani. Volt, aki a lángok áldozata lett. Ezt meg ne írni vétek lett volna. Sok helyen megszűnt az önkéntes tűzoltó egylet, helyüket a motorpumpák vették át, de sok településen tovább viszik a hagyományokat, amely apáról fiúra öröklődik. Nagyon sürgősen létre kell hozni minden településen egy múzeumi sarkot, hiszen a szekerek, a kürtök,

Tibódi örökség

Felsőszólai székely harisnyás önkéntes tűzoltók az 1960-as évek végén

a régi tömlők és egyéb eszközökből turisztikai látványosságot jelentenek. Értékes fényképek is előkerültek, és ki tudja, még milyenek lapulnak az asztalok fiókjában. Menteni kell a menthetőt, és be kell gyűjteni mindent, mert ez a történelmünk része.

– Van, ahol tárgyi emlékeket, eszközöket, okleveleket, fényképeket, jegyzőkönyveket is találtál. A ma felnövő fiatalok mit tudnak minderről?

– Nagyon keveset. Amit megörökölték a tűzoltószínekben az elődeiktől, arról még tudnak, de igazából az én érdeklődésemre kezdtek el keresgélni, és volt, ahol eredményes volt a kutatás. A fiókokban még lapul a tűzoltókra vonatkozó sok értékes irat, fénykép vagy más dokumentum. Ilyen szempontból Parajdon állnak a legjobban, ahol Kelemen Vencel igazán szívén viseli a helyi dolgokat, és mondhatni, minden kéznél van az alapítási oklevél az első fényképig, amely 1910-ben készült, és sorolhatnám tovább. Csehétfalván az egyház és a közbirtokosság támogatásával felújították a régi tűzoltószínt, a vízfordó szekeret, valamint a szivattyút. Ma a falu látványossága. Énlakán most készülnek ezek felújítására. Tibódban is keresik a megfelelő helyet, hogy a fennmaradt eszközöket közszemlére tegyék. Homoródszentmártonban az anyaggyűjtés alkalmával érdekes korabeli dokumentumok kerültek elő az egykori néptanács archívumából. Van még jó példa, de nem sok. Sajnos, sok helyen a Tarnóczy-féle négykerekű szekérfecs-kendők, amelyeket 1892-ben gyártottak (de van ennél régebbi is), be vannak zárva egy félreeső épületbe (van ebben jó is, mert így legalább nem hordják

széjjel), itt várják sorsuk alakulását. Talán most, a könyvet forgatva megindul egy olyan mozgalom, amely ráébreszti a helyieket, hogy vigyázni kell ezekre, mint valami ereklyékre. Azt javaslom, ne csak főparancsnokot, hanem krónikást is válasszanak, aki foglalkozik folyamatosan az egylet hagyatékával.

Csehétfalván az egyház és a közbirtokosság támogatásával felújították a régi tűzoltószínt, a vízfordó szekeret és a szivattyút.

– Nem volt kis feladat településenként megkeresni a régi tűzoltókat, azok családjait. Több esetben említéd, hogy apáról fiúra szállt a feladat, az érin-tettségek okán váltak tűzoltókká ezek a fiatalok. Vonzó-e ma felvállalni ezt a feladatot, ezt az örökséget?

– Amíg írtam a könyvet, teljesen csó-látó lettem, ha valakivel találkoztam, mindjárt a tűzoltókra tereltem a szót, a tűzoltó emlékeket kerestem, minden arról szólt. A közösségi oldalon is megosztottam sokszor a témát, falvakként, volt, amikor szerencsém volt, jó eligazítást kaptam. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy majdnem minden környékbeli településen van ismerősöm. Sok segítséget kaptam tőlük, nélkülük nehezebb lett volna az adatgyűjtés. Eleinte csodálkoztak, hogy milyen témát választottam. Általuk sikerült felkutatni a régi tűzoltókat. Több településen tapasztaltam, hogy apáról fiúra száll a hagyomány. Az, hogy a fiú

követi az édesapját, csak természetes, mi több, az unoka is, hiszen az unokának a nagyapa jó példakép. Felsőszólván a hatvanas évektől Krall András bácsi volt a tűzoltóparancsnok. Az ő idejében kapott uniformist a legénység, nagyon népszerű ember volt. Ma az unoka, Krall László irányítja az önkényeseket. Ez nem csak dicsőség a családnak, de ki is kell érdemelni azt, általában a fiatalok tesznek azért, hogy édesapjuk vagy nagyapjuk nyomdokába lépjenek. Van település, ahol nagyszerű közösségé kovácsolódott a csapat. Együtt vannak tűzoltásnál, de sokszor együtt mulatnak családjaikkal, és közösen kirándulnak. Erős közösséggé kovácsolódtak. Ahol ez létezik, ott nem nehéz megszervezni a tűzoltó napokat, különösen, ha a község fel is pártolja és támogatja őket. Akárki nem lehet tűzoltó, aki erre vállalkozik, annak jó példával kell elől járnia. A múltban is így volt, a települések vagyonára, javaira kellett és kell felvigyázni, ami nem kicsi felelősség.

– Könyvedben gazdag képanyagot használtál fel,ilyent egybegyűjtve még nem láthattunk. Szóba került, hogy ebből kiállítás is lehetne szervezni. A megjelent könyved kapcsán gyűlnek-e új adatok?

– Fontosnak tartottam, hogy az összegyűjtött képanyag vizuálisan is meséljen, amikor az olvasó lapozza a könyvet. Közel kétszáz régi és új fénykép került a kötetbe. Régi önkéntesekről, korabeli dokumentumokról, Tarnóczy-féle négykerekű szekérfecs-kendőről, csoportképek, relikviák, minden, ami az önkéntes tűzoltók munkájához kapcsolódik. Ezek a képek most kerültek először a nyilvánosság elé. Újdonság ez a kívülállóknak, de a körön belül állóknak is, mert egy kicsit visszahozza a régi időket. A tűzoltóink így megismerhetik, betekinthetnek a környékbeli egyesületek történetébe, életébe, láthatják, ki milyen örökséget hordoz magával, ki hogyan gazdálkodott a rábízott örökséggel, tehát tanulhatnak is egymástól. Például, hogy a restaurálást szakemberekre kell bízni, nem elég csak újrafesteni a régi szekereket, sok mindenre oda kell figyelni. Van rossz példa is, ezeket most nem említem. Divat ma szabadtéri fényképtárlatokat rendezni, ezt hozta magával a járványhelyzet. Balázs Ödönnel, a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont munkatársával tervezünk egy ehhez hasonló vándorkiállítást, amelyet elvinnénk minden udvarhelyszéki faluba, hátha jobban megnyílnak ilyenkor az emberek, és az asztalfiókok. Egyben

Székelykeresztúri önkéntes tűzoltók 1893-ból. Képek: Balázs Árpád könyve

népszerűsítőnk az önkéntes tűzoltók munkáját. Ettől is azt várjuk, hogy újabb adatokkal gazdagodjon a helyi önkéntes tűzoltóélet történetára. A kéziratot alig adtam át a nyomdának, mert nem lehet sokáig húzni az időt, máris sok régi történéssel találtam szembe magam. Az állami levéltárakban is jó lenne megfordulni, kutatni. Ezeknek helye lesz a bővített kiadásban, abba a mostani kiadásból kimaradt települések is bekerülnének. Úgy látom, van igény rá.

– Ki támogatott munkádban? És mi a következő lépés?

– Említettem a beszélgetésünk elején, hogy a Hargita Megyei Önkéntes Tűzoltók Egyesületének elnöke, Albert Csaba nemcsak felkért, hogy írjak

az önkéntes tűzoltókról, hanem mindvégig támogatott is munkámban. Minden érintett település polgármesterének az asztalára küldött egy példányt a könyvből. Ment belőle határon túlra is, hisz összetartozunk. A könyv kiadási költségeit is az egyesület fedezte, de a Budapesti Tűzoltó Múzeum is segítségemre volt a régi szakirodalom elérésében. Ezen kívül sok névtelen munkatársam volt, akik igyekeztek segíteni. Tudom, sok minden hiányzik belőle, bár törekedtem a teljességre, de most ennyire futotta. Ha egészségem engedi, nem hagyom abba, már gyűjtöm az adatokat az erdélyi városok önkéntes tűzoltó egyesületeinek feltérképezéséhez. Vele párhuzamosan

a Hargita megyei települések adatait is cédlázom. Könyvem egy késői fejhajtás mindazok előtt, akik létrehozták ezt a tűzvédelmi rendszert, életük árán védték az emberi életet és anyagi javait ennek a térségnek, amit szülőföldnek hívunk. Sok névtelen ember munkája van ebben a történetben, és én megemelem a kalapomat előttük.

Tudom, sok minden hiányzik belőle, bár törekedtem a teljességre, de most ennyire futotta. Ha egészségem engedi, nem hagyom abba.

– Lesz-e segítséged a további adatgyűjtésben? És közben milyen témára helyezted a tollad?

– Úgy próbálom megtervezni a továbbiakban is a munkámat, hogy minden településen legyen egy kapcsolatemberem, akivel közvetlen kapcsolatot tudok fenntartani. Az sem baj, ha az illetőnek a tűzoltói munka beletartozik az érdeklődési körébe. Kell egy helyismerő, akit, ha gondom van, bármikor felhívhatok. Évekig a médiában dolgoztam, sok ismerősre, baráttra tettem szert, így nem félek attól, hogy nem fog sikerülni. Folyamatosan végzem a kutatói munkát, keresem a korabeli újságokban, tűzoltó szaklapokban az új kötethez tartozó adatokat. Eközben két másik téma is az asztalom van, az egyik a helytörténeti írásaim kötetbe való szerkesztése *Emlékcserpeim* címmel, a másik az oláhfalvi emberekről szólna. Az *Isten látja, s két oláhfalvi ember!* címmel összegyűjtöttem a sajtóban megjelent anekdotákat. Annak idején, ha valaki valamilyen eszement anekdotát kitalált, mindjárt az oláhfalviakra tolta. Mi tagadás, rajtuk is maradt. Próbálták lemosni magukról, de kevés sikerrel. Így lett Oláhfalva a székely anekdoták bölcsője. A világot sem ilyen emberek, de nekik jutott annak idején ez a kiosztott szerep. Nem unatkozom, teszem a dolgom.

***Balázs Árpád: Udvarhelyszéki önkéntes tűzoltók krónikája. Topinvest Kiadó, Székelyudvarhely, 2021.**

Vargha Mihály |

A Mester köszöntése

V

etró Artúrt személyesen a hetvenes évek végén, középiskolás koromban ismer-tem meg. Kolozsvárra akartam felvételizni szobrászati szakra, és mentorom, Vetró András a kincses városba, édesapjához irányított, hogy korrektúrázza a szakkörön készített munkáimat, ezzel mintegy közelebb kívántunk kerülni az egyetemi követelményekhez.

Ezek a találkozások Vetró Artúrral általában a tavaszi és a nyári vakációk ideje alatt történtek, amikor az egyetemen előadó tanár úr inkább ráért a házi feladatok elbírálására, és nekünk sem kellett elkéreznünk az iskolából. Mindig nagyon vártam ezeket a találkozásokat.

Egy olyan szobrászt ismerhettem meg benne, akinek megjelenése, karizmatikus előadói stílusa, valamint impozáns, szobrokkal tömött műterme a szó szoros értelmében elvarázsolt. Egy jelenség volt, amilyennel csak olvasmányokban találkozunk az ember.

Kolozsváron, a Törökvágáshoz közeli művésztelepen, ideális környezetben volt a műterme. Az épületek körüli kis parkban szobrok, installációk. Dohány- és kávéillat kellemes keveréke fogadott mindig, lemezjátékszóról vagy magnóról valami finom, halk zene szólt, inkább klasszikusok, olykor dzsessz, de – kortársaira egyáltalán nem jellemző módon – szerette a Beatlest, és az akkor kibontakozó tánczene is szimpatikus volt számára.

Amíg a tanítványok dolgoztak, paravánnal elkerített társalgójában olyan egyéniségekkel beszélgetett, vitázott, mint Szabó T. Attila, a híres nyelvész, Ditrói Ervin művészettörténész, Kömíves Mihály színész, Kányádi Sándor költő, vagy szomszédai, Gergely István szobrász, Cseh Gusztáv grafikus és Vremir Mircea festőművész.

Korrektúrái élményszámba mentek: kiindult az éppen készülő tanulmány formái, vagy felületi erényeiből (hiányosságaiból), és eljutottunk a művészettörténet nagy klasszikusaihoz: Michelangelo-hoz, Rodin-hoz, Brâncuși-hoz, Bourdelle-hez, Medgyessyhez. Bonckés

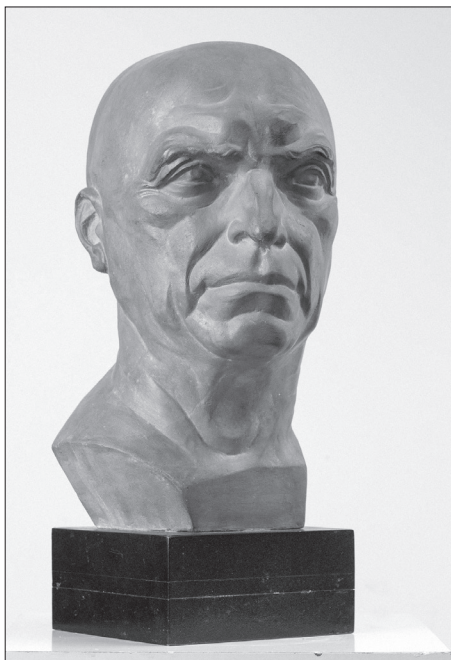
alá vettük az emberi kultúra nagy időszakait, vallásokat, forradalmakat, a filozófiát, a művészeti élet izmusait.

Tárgyi tudása és műveltsége lenyűgöző volt, a művészettörténet tanszékén is megállta volna a helyét. Ahogyan a fogalmakkal, művészegyéniségekkel dolgozott, érezhető volt az elmélyültség, az összefüggések keresése, az egységben látás művészete. Erről vallanak a közelmúltban megjelenő kiadványok is, amelyek művészetét tárgyalják, elemzik.

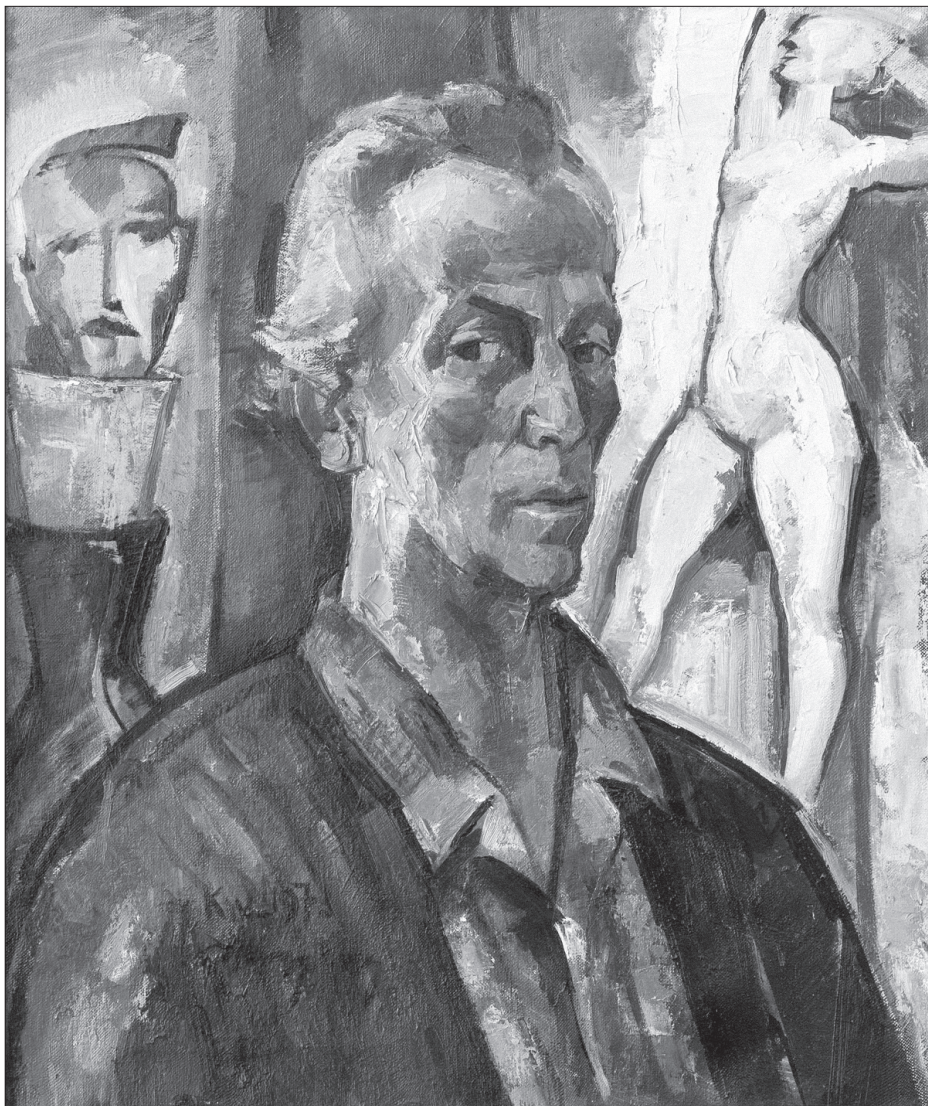
A vendégeivel, barátaival folytatott beszélgetéseit munka közben hallhatuk, „füleltünk”, és minden ilyen alkalom felért egy egyetemi kurzussal. De nem száraz, tanáros kurzust értek ez alatt, hanem anekdotákkal bőven fűszerezett, életszagú, izgalmas csevegést, amely lángra lobbantotta a művészpálánták képzeletét. Igen, ide kellene elérni, íme a szobrász, aki nem egy kőporos mesterember, hanem a szívvel, elméjével, olykor ösztöneivel dolgozó alkotó!

A tanár úrral eltöltött viszonylag rövid időtartamú, de tartalmas találkozásokra ennyi év távlatából is jól emlékszem. Az egyéniségében volt valami tiszteletet parancsoló, arisztokratikus vonás, de mégis minden mozdulatát, szavát áthatotta a művészet, a világ iránt érzett rokonszenve, szeretete. Gyakran kérdezett minket, érdekelte a környezet, a mások gondjai is. Az akkor nyugdíjas éveikhez közeledő Vetró Artúr a kötelező korrektúrák mellett olykor atyaián érdeklődött életvitelünk felől, hogyan étkezünk, pihenünk, mit gondolunk a világról, a szobrászat mellett mi érdekel minket? Amikor kiderült, hogy a népi tánc fontos számunkra, az ő külön kérésére a műterem padlóját is megropogtattuk.

Közlékenysége, nyitottsága ellenére mégis titokzatos embernek tűnt. Tudtuk, hogy érdekli az ezotéria, a távolkeleti filozófiák, a jóga, tudtuk például, hogy vegetáriánus. A helyes légzés és a fejállás technikájának elsajátítására

Vetró Artúr: Nagy Imre portréja, 1951, terrakotta

Nagy Imre: Vetró Artúr arcképe, 1973, olaj, vászon

is biztatott, mondván, hogy a szobrászat igénybe veszi a fizikumot, törődünk kell a testünkkel.

Egész nap a műtermében ült, írogatott, elmélkedett, beszélgetett, olykor átment az egyetemre oktatni. Akkor már láthatóan egyre kevesebbet szobrászkodott. Amikor a művészete szóba került, gyakran rezignáltságot, keserűséget éreztem szavaiból. Köztéri szobrainak mennyisége alapján nem tűnt egy félreállított művésznek, de a rendszer kegyeltjének sem lehetett nevezni.

Negyven év távlatából próbálok ifjúkori emlékeim tükröcserepeiből, a mester szűkszavú önéletrajzából és jegyzeteiből összeállítani egy képet, próbálok megérteni Vetró Artúrt, az embert és a művészt.

Fiatal éveiben, a Trianon utáni Temesvár még bőven őrizhette többkultúrájú, világfias, európeér hangulatát. A bécsi döntést követő budapesti egyetemi évek biztosan megtermékenyítőleg

hatottak rá, még akkor is, ha az erősen akadémikus szemléletű Kisfaludi Strobl tanítványa volt. De odaát megismerhette az oldottabb, *franciásabb* Medgyessy Ferenc és Ferenczy Béni művészetét, akiknek nagy csodálója volt. Budapest ostromát, a szovjet fogolytáborba is megúszva hazatért szülővárosába, Temesvárra, ahol egykori mestereinek, Catul Bogdannak és Romul Ladeának lett kollegája.

A kolozsvári Magyar Művészeti Főiskolára való meghívása mindenképp elismerést jelentett, hiszen ott az erdélyi magyar művészet legjelesebbjei adhattak elő: Kós András, Nagy Imre, Szervátiusz Jenő, Miklóssy Gábor, Kádár Tibor.

A kommunizmus beköszöntése és a proletkult ideológiai behatároltsága sem hagy látható nyomokat Vetró Artúr művészetében, *Varga Katalin* című szobra áll a legközelebb e kor elvárásaihoz.

Köztéri szobrai az alaposan elsajátított mesterségbeli tudást tükrözik, de műtermi kísérletein, rajzain és festményein sem az avantgárd nyugtalanság érződik. Belső vívódásai a művészet helyéről és szerepéről, inkább írott tanulmányaiban és barátaival, tanítványaival folytatott elmélkedéseiben csapódnak le.

Alkotásai mértékletességet sugallnak: néhány fémdomborítását, drótplasztikáját kivéve szobrai inkább klasszicizálók, gazdag árnyalatú szénrajzai pedig a természet iránti tiszteletet sugallják. A legtöbb szabadságot talán az arcképein, vázlatain látom, ahol nagyvonalú felületkezelése meggyőzően erősíti fel modelljei karakterét és az irántuk érzett rokonszenvet, szeretetet.

A kiállítás egyik kellemes színfoltja a feleségéről, Vetró Máriáról festett színes, dekoratívba hajló pasztellsorozat. Ezek az alkotások pontos komponáltságuk mellett a többnyire komplementer színekre épített színhatásukkal válnak az életmű legjátékosabb darabjaivá.

Vetró Artúr életútját nagy sorscsapás nem igazán tördeli. A frontot, hadifogságot megjárta Kós András, a spanyol polgárháborúban harcoló Vida Géza, az ötvenhatos forradalom miatt börtönbüntetésre ítélt Tirnován Vidhoz, Balázs Imréhez és Pál Lajoséhoz hasonló kálváriában nem volt része. Az egyetemi tanári státus, legyen a Bánságban vagy a kincses városban, a királyi Romániában vagy a szocializmusban, társadalmi megbecsültséget sejtet.

**A kolozsvári Magyar
Művészeti Főiskolára
való meghívása
mindenképp elismerést
jelentett, hiszen ott
az erdélyi magyar
művészet legjelesebbjei
adhattak elő.**

Vetró Artúr alkatilag nem volt forradalmár típus. Bár egyik kedvenc költője Ady Endre, nem jellemző rá a formabontás, a polgárpukkasztás. Előadásában is méltányolja a poszt- és neoimpresszionistákat, egészen Picassóig, de a két világháború közötti izmusrobbanást (dadaizmus, futurizmus) nagyon kritikusan látta. A keleti

Vetró Artúr: Integető lány, 1968, 1976, bronz

filozófiák iránti rokonszenvéről szólva, az izgatott nyüzsgés helyett ő inkább a termékeny szemlélődést részesítette előnyben.

Talán ezzel az életszemlélettel magyarázhatnánk, hogy életében egyetlen egyéni tárlata sem volt? Mivel indokolnánk, hogy az 1960–70-es évekbeli ideológiai szigor enyhülésével nem vett

részt a romániai alkotótábor *konjunktúrában*, hiszen akkor még férfiereje teljében volt?

A szárhegyi alkotótáborban részt vett néhányszor, de a kor nagy szobrásztalálkozóin (Măgura, Tulcea, Galac, Árkos) hiába keressük nevét.

Első látásra nagyon szimpatikus, amikor írásaiban művészi hitvallásként a tett elsődlegességét hirdeti a látva lásanak elvvel szemben. Hiszen az alkotói munka egyfajta meditáció, amikor az idő megszűnik, és csak az idea marad. Az idea, az eszménykép marad, az elérhetetlen, azt ostromoljuk izzadva, kőporosan, csatakosan.

Ez nagyon szép. Mégis, bennem, egykori tanítványában hiányérzetet kelt egy ízig-vérig szobrásznak ez a sokszor megmagyarázhatatlan szemérmessége. Ezt a vonását a mai napig sem sikerült a helyére tennem.

Gyakran ostromozta a „kufárokat”, akik aprópénzre váltják a tehetségüket, megalkudván az adott konjunktúrával – és mi, akkor a „népuralom” körülményeit értettük ezen.

Tiszteltük is azért, hogy soha nem mintázta meg a diktátor házaspár szobrát, vagy hogy annyi nemzedéktársához hasonlóan nem állt be a rendszert dicsőítő művészek közé. Ez lehetett az oka a hallgatásnak, az öncenzúrának? Ezt a titkot a mester magával vitte az „elágazó ösvények kertjébe”.

**...soha nem mintázta
meg a diktátor házaspár
szobrát, nem állt be
a rendszert dicsőítő
művészek közé.**

Őrzöm néhány nekem címzett (válasz)levelét, amelyet katonaként, egyetemista diákként, majd frissen kinevezett muzeológusként kaptam tőle. Szép, férfias, szálkás betűt, pontos mondat szerkesztését ma is csodálom. Utolsó levelében – amit halála előtt egy évvel címzett nekem – arról beszélt, hogy egy művésznek *coeur mathématique*-nak kell lennie, vagyis matematikus szívnek. A tiszta észnek a szívbeli érzéssel kell társulnia, ahhoz, hogy érvényeset, maradandót alkossunk.

Örvendetes esemény, hogy az egyik legmellőzöttebb erdélyi művészegénységnek az Erdélyi Művészeti Központban kiállítást szerveznek, és nagy kegynek tartom, hogy méltatására, nagyszerű szellemének megidézésére engem kértek fel.

Túros Eszter, Ladó Ágota

Gondolatok egy kiállítás körül

Lányok, asszonyok Nagy Imre művészetében

A mostani kiállítás nemcsak egy újabb válogatás a sok korábbi mellett, hanem egyfajta tükre is a Nagy Imre-i hagyatékról való gondolkodásnak.

A vírushelyzet miatt második éve tart zárva a Csíki Székely Múzeumhoz tartozó zsögödi Nagy Imre Galéria és Emlékház. A múzeum gondozásába tartozó hagyaték népszerűsítése azonban továbbra is egyik fontos feladata az intézménynek. A tavalyi szünetet követően idén egy új Nagy Imre-kiállítás várja közönségét a Mikó-vár épületében június 18. és július 30. között – a kiállítás szervezője a Csíki Székely Múzeum, kurátorok Ladó Ágota és Túros Eszter művészettörténészek.

Ez a kiállítás folytatása a 2019-ben elkezdett tematikus Nagy Imre-kiállítások első kiadásának, amely az állapotok témáját járta körül a zsögödi alkotó életművében. Ezúttal a nő kerül a középpontba, és mivel a hagyaték túlnyomó része – közel 7000 alkotás – a múzeumban található, a téma egyrészt kéznél volt, kínálta magát, másrészt úgy véltük, hogy a korábban alig, az életmű egészére kiterjedően pedig egyáltalán nem bemutatott témával sikerülhet fenntartani, esetleg felkelteni az érdeklődést Nagy Imre művészeite iránt.

Kételyek és kihívások

Évente új reprezentatív kiállítást rendezni Nagy Imre alkotásaiból azonban egyáltalán nem egyszerű feladat, és egyre sürgetőbb a kérdés, hogy mennyire vállalható ez a továbbiakban, van-e értelme belesimulni ebbe a több évtizedes rutinba? Teher ez, ugyanakkor kihívás is. A mostani kiállítás nemcsak egy újabb válogatás a sok korábbi mellett, hanem egyfajta tükre is a Nagy Imre-i hagyatékról való gondolkodásnak. Annak, hogy hol tartunk most, illetve reményeink szerint kicsit annak is, hogy merre szeretnénk

elmozdulni. Úgy próbáljuk meg újra közel hozni a zsögödi mester munkásságát, úgy próbálunk rálátást nyújtani erre a jól ismert, sokat és sokféleképpen tárgyalt életműre, annak gazdagságára és sokrétűségére, hogy következetesen olyan alkotásokból válogatunk, amelyek ritkábban vagy akár egyáltalán nem szerepeltek korábbi válogatásokban. Úgy próbáljuk meg közel hozni ennek a nagyságnak az alkotásait, hogy nemcsak a közismert, méltán híres alkotásokat tesszük láthatóvá, hanem az oda vezető utat is, annak mellék- és szákcúcaival. Magunk is meglepődve tapasztaltuk, hogy ily módon sikerülhet kialakítanunk egy sokkal árnyaltabb, emberibb, közelebb képet a zsögödi mesterről, amely révén könnyebb kapcsolódni művészetéhez, hiszen láthatóvá válnak erőfeszítései, hibái. Emellett pedig fény derül számos olyan apró, de ennek ellenére emlékezetes próbálkozására, amelyek egyszerűségükkel, eleveenségükkel át- és felülírhatják a bennünk kialakult Nagy Imre-képeket.

Nagy Imre nagyságát többé-kevésbé mindenki elismeri. Elfoglalta a méltó helyét az erdélyi művészet történetében, de ez nem garantálja az állandó érdeklődést. Megérett a kérdés, hogy újragondoljuk a hagyaték, a művek és az alkotó halála óta szinte érintetlen emlékház további sorsát, hogy milyen formában, milyen módon lehet ezt a közel fél évszázados történetet (1973-ban adták át a zsögödi galériát) felfrissíteni, másképp láttatni, érdekessé, izgalmasá tenni a hazai közönség és az odalátogatók számára egyaránt.

Ilyen körülmények között kaptuk a feladatot, hogy álmódjunk meg egy újabb Nagy Imre-kiállítást a még tartó világjárvány miatt ezúttal a Csíki Székely Múzeum épületébe – az egyébként időszakosan, tavasztól ősziig működő

Nagy Imre: Gondokban

zsögödi Nagy Imre Galéria és Emlékház idén is zárva marad.

Miért a nő? És hogyan válogattunk?

A nő témája szinte magától adódott. Ha végiggörgetjük magunkban Nagy Imre alkotásait, kiderül, hogy „nőgyei mindig is voltak”. (Az idézet Apor Máriától származik, aki Nagy Imre magánéletére utal, mi önkényesen kissé tágabb értelemben használtuk kijelentését). Ez pedig egy olyan alaptéma ez művészetében, ami mellett nem lehet elmenni. Minden általa művelt technikában, a legkülönfélébb helyzetekben, a legtermészetesebbtől a legbizarrabb élethelyzetekben megtaláljuk nála a nőt. A nőt, a nőket, akik sokféleségük ellenére egy idő után ismerőssé, felismerhetővé válnak. A múzsák, Apor Máriától Zsuzsikáig,

az édesanyától Ilonáig, a cigányleánytól a grófnőig, a parasztasszonyoktól a gyári munkásnőig. Több mint ezer rajz és sok tucat festmény őrzi ezeknek a nőknek a különböző élet- és testhelyzeteit. Ebből a távlatból szemlélve azonban úgy véltük, hogy az egyes szereplők kiemelése és bemutatása helyett sokkal izgalmasabb lehet közel hozni a nézőhöz a téma, illetve a Nagy Imre-i érdeklődés sokféleségét, sokrétűségét.

Nagy Imréről tudjuk, hogy számára bármi ürrügy lehetett az alkotásra, minden pillanatot kihasználta, hogy gyakorolhasson. A különböző testek mozgása, működése kifejezetten érdekelte, és ebbe minden beletartozott, ami él és mozog, az állatok épp úgy, mint az emberek. Lerajzolta, „lejegyezte” az őt körülvevő tárgyakat, testeket, mindent, amit a ház körül látott, a virágoktól a családtagokig, de jártában-keltében is rendszeresen megállított egy-egy

érdekesnek, vagy valamelyik tervezett műhöz szükségesnek vélt mozzanatot, hogy gyorsan rögzíthesse. A gondosan megtervezett beállítások megörökítése mellett nagyon gyakran így „vázlatozta” ceruzával, tussal, akvarellal a nőket is. Ezek a vázlatok legtöbbször visszaköszönnek festményein. Mi sok esetben ezeket a vázlatokat részesítettük előnyben, határozottan úgy éreztük, hogy élőbbek, dinamikusabbak, könnyebb kapcsolódni hozzájuk, ugyanakkor a témában rejlő lehetőségeket is jobban sikerül ebben a formában körüljárni, megmutatni. Talán felmerül a kétely, hogy nagy művek nélkül mennyire lehet reprezentatív egy ilyen kiállítás. Ezzel kapcsolatban megjegyeznénk, hogy a kiállítás nem mellőzi teljesen a festményeket, azt is mondhatjuk, hogy megközelítőleg olyan arányban vannak jelen a rajzok mellett, amilyen arányban az életmű egészében. Így viszont láthatóvá válik az út is, az alkotás gyakran nagyon hosszú, évekig érlelt folyamata, amelynek a festmények csupán a záró mozzanatai. A festmények válogatásánál szintén a sokféleség szempontja vezérelt, nemcsak az ábrázolt nőalakok gyakran egymástól hihetetlenül idegen különbözősége, hanem a technikai, kompozíciós, festői megoldások változatosságáé is. Ezek mellett pedig arra figyeltünk, hogy olyan festmények kerüljenek a válogatásba, amelyek ritkán vagy rég nem szerepeltek kiállításokon – így választottuk ki például a *Szavalók* című, szocialista munkásnőket ábrázoló festményt, amely ugyan nem tar-

*...a bemutatásra szánt
alkotások nem az életmű
kronológiáját,
Nagy Imre igen változó
alkotói korszakait követik
majd, hanem a választott
téma logikáját.*

tozik a nagy sikernek örvendő munkái közé, de az életmű szempontjából nem elhanyagolható időszaknak a lenyomata, még akkor is, ha láthatóan zsákutca ez művészetében. De így választottuk be a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonát képező *Múlt és jelen* című alkotást, *Ilona, a hűséges szolgáló* és Apor Mária, a „nagy múzsa” alakját ábrázoló 1962-es festményt, amely kizárólag a téma szempontjából vált érdekessé számunkra. A véletlenül elkapott pillanatban két erőteljesen különböző világ találkozik,

Nagy Imre: Nőalak

mindkettő egyforma súllyal van jelen, egyaránt fontos az életmű egészében is. A válogatás része egy korai kecskeméti festmény is, egy akt, amely egy véletlen szerencsének köszönhetően került a kiállításra, és nemcsak Nagy Imre korai festői időszakát képviseli nagyon szépen, hanem izgalmasan ellenpontoszza a későbbi festmények bonyolultabb, nagyon megkomponált, sokalakos kompozícióit.

Alig egy tucat festmény, több mint száz ceruza-, szén- és tusrajz, metszet, illetve akvarell szerepel a tárlaton, utóbbiak viszont nagyon sok festményt, nagy művet idézhetnek fel a Nagy Imre művészetét ismerők számára.

A tálalás

A rendelkezésre álló három terem, eltérő méreteivel tökéletesen megfelelt a kurátori szándéknak, miszerint a bemutatásra szánt alkotások nem az életmű kronológiáját, Nagy Imre igen változó alkotói korszakait követik majd, hanem a választott téma logikáját. Az élet különböző szakaszait szerint három nagyobb egységre tagolva juthatunk el a születéstől a halálig. A látogatót egy szöfelfő fogadja, szavak, jelzők, érzések, nevek, amelyeket Nagy Imre nőábrázolásai hívtak elő, szavak, amelyekkel csak érintőlegesen találkozunk a kiállított munkákra fókuszáló tekintet. Így lépünk be az első, kisebb méretű terembe, ahol a gyermekkor képei sorakoznak, de nem egymás mellett katonás sorban, hanem változatos ritmusban, időnként

egy gyermek szemmagassághoz igazítva. A nemi szervek bizonytalan vonalait a gyerekportrék feszessége váltja fel, a környezetét felfedező gyermek játékos világát a család meleg hatású, de nem éppen gondtalan képei keretezik. Ebből a viszonylag kicsi, mégis tágasnak ható térből a lányanyaság és a dolgozó gyermek képeivel lépünk át a következő életszakaszba, a múzeumi bástyaterembe, ahol a felnőtt nő különböző életminőségei, élethelyzetei, szerepei kerülnek előtérbe. A képek elrendezése a képek dinamikáját követi. A művészettörténeti szempontból különlegességnek számító állapotos asszony vagy a gyermeküket szoptató anyák sorozata azért is izgalmas, mert Nagy Imre közvetlenül foglalkozott ezzel a témával, és ugyanazzal a beállítással nagyon eltérő világokat sikerült megragadnia a szentképeket idéző, lágy vonalú Madonnától a durva ecsetkezelésű, erőteljes hatású, gyermekét „út közben” szoptató cigányasszonyig. Az anyagág szent és profán képeit katonás sorban elhelyezett portrék sora követi, amelyek a megszemélyesítést mellőzve (képalírások hiánya), csupán jelzésszerűen vannak jelen. A korai, kecskeméti festmény által megnyitott, klasszikus beállításokban sorakozó, fegyelmezettebb aktok sora a kiállítás talán leghangsúlyosabb helyét foglalja el, ahol a különböző testtartások, pózok időnként sejtetni engedik a szereplőknek az adott szituációból adódó érzéseit, reakcióit, magányát. A paraszti élet képei következnek, Nagy Imre jól ismert világa, robusztus alkatú, vastag bokájú, erős asszonyok, akik a tűző napon végzett

mezei munkától megizzadva, elfáradva az árnyékban pihennek az délutáni munka előtt. Élettel teli, erotikus töltetű életképek, amelyeket üdítően oldanak a városi hangulatú rajzok, hogy aztán egyből az erotika burjánzást idézően elrendezett képei között találjunk magunkat, időnként határozottan rögzített, máskor fegyelmezetlenül szétfutó, extatikusan lüktető rapszodikus vonalak rabul ejtő közelségében. Ezt az erőt egy másfajta erő törli meg, Nagy Imre művészetének vitatott fejezete, a szocialista realizmus képei, amelyek láthatóan viselik magukon az alkotó megfelelési vágyát, nem túl sok siker koronázta erőfeszítéseit. A kemény vonalakkal megformált szocialista munkásnőket a mindennapi munkában lassan megöregedő asszonyok váltják, elvezetve bennünket a harmadik, utolsó terembe, az öregkor képeihez, ahol ritkulnak a képek, halakul a ritmus, végül csak azok maradnak, akik mindvégig jelen voltak. Bár mindvégig kerültük a megszemélyesítést, néhány alak mégiscsak kiemelkedik a nők közül. A legfontosabb az anya alakja, aki hol jobban láthatóan, hol háttérbe húzódva végigkíséri nemcsak a kiállítást, hanem Nagy Imre életművét, életét egyaránt. A kiállítás az anya haldoklásának és halálának „csendes” rajzú képeivel zárul, de ugyanitt kap helyet a kiállításon szereplő egyetlen önarckép is. A korábbi Nagy Imre-kiállításokon szokássá vált egy-egy önarcképet is bevalogatni. Részben szem előtt tartva ezt, illetve utalva a kiállítás grafikai jellegére – hiszen egy grafikáról van szó, háttérben az anya alakjával –, a témaválasztás apropóján azt is hangsúlyozva, hogy az anya menyinyire fontos és meghatározó szerepet töltött be művészetében.

**A kiállítás elhagyásakor
egy üres felületre írhatnak
a látogatók bármit, ami
eszükbe jut a kiállítás
kapcsán – szavakat,
nőkről, Nagy Imréről.**

A képalírások mellőzését egy folytonos, vonalak által vezetett figyelem fenntartásának szándéka magyarázza. A járulékos információk mellőzésével egy kizárólag képek által kibomló történet lehetőségét próbáltuk megteremteni, amelyet a nézők is alakíthatnak. A kiállítás elhagyásakor egy üres felületre írhatnak a látogatók bármit, ami

Lányok, asszonyok

Nagy Imre művészetében

Fete și femei

în opera lui Nagy Imre

A kiállítás plakátja

eszükbe jut a kiállítás kapcsán – szavakat, nőkről, Nagy Imréről. Egy apró, jelentéktelennek tűnő gesztus ez, egy lépés az együtt gondolkodás reményében. Talán így könnyebb lesz a következő.

A változatosság nyomában

Végignézve a Csíki Székely Múzeum – egyébként a művész életművének legnagyobb részét képező – úgynevezett Nagy Imre-gyűjteményén, rögtön szembetűnik az a sokféleség, ami mind a téma-választásban, mind pedig a különböző technikák alkalmazásában megmutatkozik. Ceruza- és tusrajzok, metszetek, akvarellek, olajképek, portrék, állatok, növények, hangszerek, zsögödi utcarészletek, a mezei munka jelenei, allegorikus kompozíciók – és nők, a legkülönbözőbb nőábrázolások, szinte megszámlálhatatlan mennyiségben.

Megfogalmazódik bennünk az a feltevés, hogy a nő, a nőiség reprezentációja Nagy Imrénél változatosabb, mint kor- és pályatársai esetében. Hogy ezt a hipotézist némiképp kontextusba helyezzük, érdemes egy pillantást vetni

például a két világháború közötti időszakra, amely nemcsak az erdélyi (magyar) képzőművészet, hanem Nagy Imre számára is meghatározó volt. Murádin Jenő egyik legfrissebb összefoglalójában¹ utalt arra, hogy ezekben az évtizedekben az impériumváltás és az elnyomás nagy mértékben hozzájárult a kimagaslóan értékes kép-, szobor- és grafikai termés létrejöttéhez. Rámutat továbbá arra, hogy ekkoriban kezdett kirajzolódni az erdélyi magyar művészetre jellemző úgynevezett tipológia és általános összkép. „Ennek összetevői – éles válaszvonalak nélkül – a tovább élő nagybányai művészet panteisztikus természetlátása, a városi kultúrában gyökerező urbánus táj- és emberábrázolás, valamint a föld és lélek kötésében jelentkező székely mitológia.”²

Kérdés ugyan, hogy mindezek a megállapítások mennyiben érvényesek Nagy Imrére, az viszont kétségtelen, hogy az önkeresésnek, önmeghatározásnak ebben az időszakában az erdélyi művészeti életben és az egyes alkotók esetében is jelentős folyamatok zajlottak, amelyeket nem hagyhatunk figyelmen kívül. Ha azonban mégis kissé hátralépünk, és – merészen vagy felszínesen? – csak a korszak nőábrázolásaira figyelünk, sajátos, összetéveszthetetlen női alakokat találunk például Jándi Dávidnál és Fülöp Antal Andornál. Míg előbbinél a bibliai és mitológiai töltetű kompozíciókban a telt idomú nők legtöbbször szinte motívumként jelennek meg, addig utóbbinál az elvonatkoztatás, idealizálás képeit látjuk. „Van valami primitívség, valami meszeszerűség, amely különösen a figurális dolgokat teszi bájosá. Van valami női báj, és ilyenkor eszembe juttatja az olasz primitívek közül Simone Martinit – ez azonban inkább a figurális dolgokra vonatkozik, ismétlem.”³ Ezeket írta Tasso Marchini Fülöp Antal Andornak utóbbi képeivel kapcsolatban. Hogy bájos vagy tragikus hatású-e az, amit az arcképeken látunk, az szintén kérdés, az viszont kétségtelen, hogy Fülöp bizonyos távolságot tartott nőalakjaitól.

A későbbiekben folytatódott Fülöp Antal Andor Irén-képeinek sorozata, eszünkbe juthatnak Vetró Artúr határozott vonalú, Miklóssy Gábor kissé tárgyiasító aktjai, illetve az erdélyi magyar kulturális élet mindazon női szereplői, akiket Benczédi Sándor megmintázott. Továbbra is úgy tűnik azonban, hogy a nők és a nőiség reprezentációja Nagy Imrénél a legváltozóbb, a legváltozatosabb. Mind a Csíki Székely Múzeumban rendezett legújabb tárlaton, mind

pedig az életműben hangsúlyosan jelen van természetesen az anya – mint életet adó, figyelő, védelmező, kísérő, majd elmúló társ, illetve mint alaposan megfigyelt, elemzett téma, a különben oly ritkán ábrázolt terhes- vagy a gyermekét szoptató asszony. Ugyanakkor jelen van a befelé forduló, a kitárulkozó, a kihívó, a magát felfedező, a mezőn vagy a gyárban dolgozó, a munka közben megpihenő, a tanuló, a fürdőruhában heverő, az elegánsan sétáló, az elemző, az elfáradt és a visszatekintő nő is. A nőképek között nem mellékesen megtaláljuk a lerajzolt vagy megfestett rokonokat, ismerősöket, a vissza-visszatérő nagy modelleket is.

Hogy miből adódik ez a változatoság, a nőekkel szembeni, sajátosan Nagy Imre-i érdeklődés sokfélesége? Természetesen összefügg a minden létező élőlény összességét jelentő, gazdag természet egésze iránti rajongással, mint ahogyan erre a *Följegyzésekben* is találunk utalást: „Rózi aztán – így hívták a szépséges molnárleányt – végleg eltűnt a szemem elől, pedig neki volt a legtöbb köze ahhoz, hogy azt a sok erdős havasi képet megláttam. Mert érte még a pokolba is elmentem volna. Nem volt olyan eső, ami visszatartson a kirándulástól. Nem tudhattam ugyan, hogy milyenek az érzelmei, de fontos volt, hogy jött. S mentünk. Gyönyörűek voltak azok a finom lábszárak, amint felfelé menet a szénáshiuba ellibbent róluk a szoknya.”⁴

Ezen túlmenően azonban van még valami esszenciális, amit szintén maga Nagy Imre fogalmazott meg számunkra: „(...) kergetett, csábított a kutatás, a szenvedély.”⁵ Úgy tűnik, ez a kíváncsiság, a keresés, a kutatás, a felfedezés, megismerés, megértés tüze hajtotta Nagy Imrét, hogy esetenként a nőiség előtte éppen megnyilvánuló formájához olyan közel kerüljön, s ily módon annak reprezentációját igazán mozgalmassá, változóvá és változatosá tegye.

Jegyzetek

¹ Murádin Jenő: *Erdélyi magyar képzőművészet a két világháború között*. In: Vécsei Nagy Zoltán (szerk.): *100 év erdélyi magyar képzőművészet*. Iskola Alapítvány Kiadó, Kolozsvár, 2019. 21–79.

² Uo., 34.

³ Tasso Marchini 1936. május 29-én kelt levele Fülöp Antal Andornak. Idézi E. Szabó Ilona: *Fülöp Antal Andor*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. 25.

⁴ Zsögödi Nagy Imre: „Az úgy volt, hogy... – *Hallák-e?*” *Följegyzések*. Csikszereda Kiadóhivatal, Csikszereda, 2012. 34.

⁵ Uo., 13.

Máriás József

Az otthonirodalom újabb remeke

Nagybánya és környéke

A Tersánszky Józsi Jenő nevével fémjelzett könyv- és régiségtár, a vendégház, az udvar a helyiekre és a vendégekre egyaránt kellemes hatással van.

„V

ége eléri az ember az Őrhegyet, mely tulajdonképpen csak halom; s ha ennek tetejére följut, akkor fönn van, és soká le nem megy róla, mert páratlan szépségű látvány nyílik előtte... kelet felé a völgy vége, melyet félhold alakban kerítenek körül a roppant magas hegyek. Ezeknek tövében fekszik Nagybánya ószerű épületeivel s gót tornyával, mint egy darab középkor, mit itt felejtett az idő. A város és az egész völgy felett sajátos tiszta kék köd, mintha az ég egészen leereszkedett volna a földre. (...) Ó, mennyire szeretem ezt a várost! Már negyedszer vagyok itt, s egyre jobban tetszik. Ezek a vén házak olyan barátságosan köszöntik az érkezőt, mint valami kedélyes öregurak. Azt óhajtom, hogy ott haljak meg, ahol születtem (...) De ha nem az alföldön halok meg, ha hegyek között kell meghalnom: úgy leginkább óhajtom, hogy itt temessenek el, Nagybánya regényes völgyében.” Petőfi Sándor útirajzából idéztük a nekünk oly nagyon kedves szavakat. Mi sem illene jobban egy Nagybányáról és vidékéről szóló könyv* méltatása elé, mint irodalmunk halhatatlan klasszikusának vallomása.

Újabb örvendetes híradás ez a *Művelődés* hasábjain Nagybányáról és környékéről, jelesen az annak értékeit, hagyományait fölmutató kiadványokról. 1997 októberében *Szülőföld ihlette könyvsorozat* címen írtam az *EMKE Füzetekről*, 2012 márciusában *Tatárok, bányarémekről*, amely a Teleki Magyar Ház kiadványaként látott napvilágot 2019 áprilisában, 2020 februárjában és 2021 januárjában pedig három ES-albumról, amelyek mecénása/kiadója az Electro Sistem vezérigazgatója, Blaskó István.

A mostani kiadvány mögött, amint az impresszumban olvashatjuk, a Teleki Társaság, közelebről a Teleki Magyar Ház áll. Mit is kell tudnunk

az intézményről? A több mint százezres lakosságú város alig tizenhárom ezerre tehető magyar lakosságának a szellemi központja, amely a magyar történelmi egyházak és a Németh László Gimnázium mellett az anyanyelviség és kultúra szigete, amelynek a híres koltói gróf, Teleki Sándor lakóháza ad otthont. Tulajdonosa a Nagybánya-óvárosi református egyházközség; működtetője az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület nagybányai fiókszervezete, a Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület.

A Teleki Magyar Ház 2002-ben jött létre s vált az évek során a nagybányai magyar közösség kulturális és közösségi intézményévé, otthonává. Az azóta eltelt közel húsz év alatt, jelentős anyaországi támogatásból és a helyiek adományaiból megújult építmény a régi fényében ragyog. A falai közt és udvarán művészeti és kulturális tevékenységek – hagyományörzés/-ápolás és közösségépítés, cserkészlet, táncház, kézműves foglalkozások, honismereti előadások, tehetséggondozás, táborok... –, közösségi összejövetelek zajlanak/működnek. Az udvaron gróf Teleki Sándor mellszobra tekint a betérőre, int a haza- és szülőföldszeretet fontosságára. A Tersánszky Józsi Jenő nevével fémjelzett könyvtár, a régiségtár, az családias hangulatú vendégház, a rendezett udvar a helyiekre s az oda érkező hazai és külföldi vendégekre egyaránt kellemes hatással van. Az elmúlt években a Ház társrendezőként/szervezőként volt jelen a város fontosabb rendezvényein – a Szent István Napokon, a Főtérfesztiválon, a Gesztenyeünnepen... A Ház fenntartói hamar felismerték, hogy a végesen fogyó magyarságnak mily nagy szüksége van identitása tudatosítására és őrzésére, hogy mennyire fontos a gyengülő közemlékezetbe

Útörház a Máramarosziget felé vezető út mellett, a Gutin-hágó közelében, 1943-ban. Kép: Fortepan/ Fortepan

visszahozni, visszaépíteni a valós történelmi ismeretét, erősíteni a városhoz és környékéhez kötő érzelmi szálakat. Ennek indoklását e kötet 2005-en megjelent első kiadásához írt Előszóban rögzítették: „A megmaradásért folyó küzdelem keserves harcát vívjuk. Tanúi vagyunk annak, hogyan süllyeszti el múltunkat, történelmünket. (...) Nem bántanak, csupán tudomást sem vesznek arról, hogy évszázadokon át mi is lakói voltunk e tájnak, mi is termeltünk anyagi javakat, művészi értékeket, és mi is véreztünk, ha ellenség tört ránk. (...) Sürgős feladatunk lenne fölmérni mindazt, ami történelmi kincseinkből napjainkig megmaradt.” E szándék és akarat szülte meg a Suba Zoltán *Nagybányai fényképtár, A Teleki család örökében, Tatárok, betyárok, bányarédek, a Schönherr Gyula breviárium, az 1848–1849 Nagybánya* című köteteket, a nagybányai motívumokkal díszített fali naptárakat...

Ez impozáns, figyelemre és elismerésre méltó kiadványsor zászlóshajójának tekinthetjük az immár negyedik kiadást megért mostani kötetet. Az ötlet és a megvalósítás előzményeként és inspiráló, továbbá információforrásként említhetjük Palmer Kálmánnak a millennium korában megírt *Nagybánya és környéke* című kötetét, Schönherr Gyula pár évvel később közreadott *Nagybánya és vidéke* című írását *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* című kiadványban (1886–1901)... továbbá az 1990-es években Metz József által szerkesztett *EMKE Füzetek* sorozatot. Ez utóbbi alapműként szolgált a mostani kötethez, fölhasználva,

kibővítve, megújítva az azokban megjelent írásokat.

Mit is szolgálhat egy ilyen kiadvány? Kettős célt. Egyfelől a nagybányai és környékbeli magyar lakosság identitásörzését, ismeretei gyarapodását, s nem utolsósorban a szülőföldhöz való kötődés erősítését, lokálpatriotizmusának szilárdítását... azokét is, akiket a sors elsodort onnan. Másfelől a hozánk jövő hazai, anyaországi és más országokból érkezők ismereteinek gyarapítását és történelmi patinájú vidék minél szélesebb körben való megismertetését, a kulturális turizmus fellendítését.

Az impozáns kiadványsor zászlóshajójának tekinthetjük az immár negyedik kiadást megért mostani kötetet.

Kiknek is ajánljuk e vidék megismerését szolgáló könyvet? A könyvborító fülszövege szerint: „mindenkinek, aki szeretné jobban megismerni múltunkat és jelenünket, s hiteles tájékoztatást szeretne kapni anyagi és szellemi örökségünkről, történelmi, művészeti és művelődési hagyományainkról”. Mindazoknak, akik Székelyföld és más táj hazák mellett e vidék megismerése révén innen is tanúságot nyerhet a mindinkább szórványosodó nemzet-résznek a létéért, a megmaradásért vívott heroikus küzdelméről.

A méltatásunk mottójául választott Petőfi-idézet kínálja a kötet első fejezete

– *Kincset érő környezetünk, Nagybánya és környéke természeti leírása* – ismeretetését, bemutatását. De mi nem az Őrhegyről, hanem, a jelenkor modern eszköze, a képzeletbeli drón segítségével szeretnénk letekinteni a tájra, a csodás, kincset érő környezetre. Radnóti sorai-val egybecsengően mondhatom: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, / nekem szülőházam...” Elénk tárul a Gutin, a Fekete-hegy, a Rozsály, a Bányahegy csúcsa, amint kitekinthetnek a rájuk telepedett ködgomolyból; a hegyek karéjában kanyargó, majd onnan kiszabaduló Lápos folyó; a mindkét Bódi-tó ezüstös tükre, a Kék-tó azúr-kék csillogása, a Felsőbányát és Nagybányát átszelő, a hegyekből lecsorgó patakocskákat magába fogadó Zazar; a zöld szín árnyalatiban pompázó erdőrengetegek; erdők-mezők gazdag flórája, közte az itt honos (de mára, sajnos, veszélybe sodródott) szelídgesztenye, az erdőirtások nyomán meghonosodó málna, a fák árnyékában megbúvó, magas hegyek taraján termő fekete áfonya, a fojmic; szinte szemünk elé kerülnek az erdők-mezők rejtekező állatai, gazdag madárvilága... A táj mintha megelevenedne, hívogatna az e régióban létrejött, a természet ölen megbúvó emberi településekre, amelyek életterei voltak s maradtak mindmáig, az itt meglepedett lakosságnak. A föld rejtekében pedig ott a sokszínű kincs, a kenyéradó forrás, amelyért évszázadok során, nemzedékek sora szállt alá, kettős jelíggel: „Szerencse fel, szerencse le”.

A természet az életnek az a szegmentuma, amely arra biztat, hogy keressük, tudatosítsuk magunkban annak csodálatos értékeit. Hisz ez talán az egyetlen világ, amelyben feloldódhatunk, amely teremtett szépségei révén felüdít, zöld színe, örökös körforgásával reményt kelt, hitet ébreszt és éltet bennünk, csöndje a nyugalom és a harmónia forrása. Jöhettek szelek, viharok, fagyok, de csak egy időre törték meg az élet rendjét, annak hitét, hogy a zord december után jön a tavasz, jön május. Hogyan is mondta Németh László, a város nagy szülőtte? „A megismerés: megértés; a megértés: szeretet.” A szeretet pedig az élet legfőbb, életadó forrása, támasza, kötőszövege mindannak, ami az embert a tájhoz, múltjához, közösségéhez köti. Az élettér, az életadó természet kéz a kézben jár az idővel – nem csupán ismeretek halmaza, esszenciája mindannak, ami az itt lakókban a helyhez való kötődés kiapadhatatlan/fogyhatatlan katalizátora, oly szellemi, spirituális többlet, amely a szülőföld szeretetének alapját képezi. Nem

Nagybánya 1914-ben. A Rákóczi-tér (Piața Libertății), szemben a református templom.
Kép: Fortepan/Magyar Földrajzi Múzeum/Diagyűjtemény

önmagától, hanem azáltal, hogy magunk is elindulunk a megismerés útján, megértjük, felismerjük annak spirituális üzenetét.

Ezt szolgálja a *Természetjárás – múlt és jelen* című fejezet, amely a bányavidéki turizmus történeti háttéréről tájékoztatja az olvasókat. Bevezetőként utal arra, hogy elsőként a vidék gyógy- és ásványvizei keltették fel a figyelmet, aztán a természet szépségei: köztük a nagybányaiak kedvenc kikapcsolódását jelentő Széchenyi-liget. A 19. század utolsó harmadában jött létre a szervezett turizmust irányító testület: a Magyarországi Kárpát-Egyesület (1873), egy évre rá, annak keretén belül a Keleti Kárpátok Osztály, azt követően az Országos Magyar Turista Egyesület (1891). 1897-ben Felsőbányán kezdeményezték a Kárpát-Egyesület Gutini osztályának létrehozását. Ugyanebben az időben jelentek meg az első olyan kézikönyvek, amelyek megírását immár e vidék természeti szépségei ihlették, köztük Palmer Kálmán szerkesztésében a *Nagybánya és környéke* (1894) című. Sikeréről idézzük a *Nagybánya és vidéke* című lap szerkesztőjének lelkendező, barokkos szavait: „Kedves annak minden betűje, különösen nekünk, nagybányaiaknak. Mézbe mártott aranytollal írták azt a mieink.” A megpezdült idegenforgalom igénye szülte meg az első létesítményeket: a Fokhagymás-völgyi

Petőfi-tanyát, a Fekete-hegyen épített menházat... Ne feledkezzünk meg azokról sem, akik a kibontakozás szolgálatában az élen jártak: Thurman Olivér, Nagybánya polgármestere, Siegmeth Károly, Farkas Jenő, Felsőbánya polgármestere. Az első világháború kitörése, majd a trianoni békefeltételek megtörték e folyamat szerves továbbfejlődését. Az 1929-ben újjáalakult Erdélyi Kárpát-Egyesület, az EKE Gutin-osztályának létrejötte adott új lendületet a nagybányai turizmusnak. 1934-ben döntés született az izorai turistaszállás megépítése érdekében, turistautakat építettek a főbb célpontok optimális megközelítésére. A második világháború újabb törést hozott. Az '50-es évektől számítható az újabb szakasz kezdete, immár állami intézkedések keretében épültek újabb létesítmények. Újabb fejlődési periódus az Erdélyi Kárpát-Egyesület 1991-es újjáalakításával kezdődött. Áldásos munkája a jövő ígérete.

Mindezek ismeretében induljunk el, hogy e könyv lapjain kibontakozó világot virtuálisan mi is bejárjuk. Erre hív meg bennünket a *Séták, kirándulások Nagybánya körül és távolabb* című fejezet. Mottóként Petőfi szavait idézzük: „a táj olyan szép, mintha az én képzeletem után alkotta volna a természet”. Társítsuk hozzá Nagybánya szülőtte, Tersánszky Józsi Jenő szavait: „Az a különös Nagybányának

a környékén, hogy akármely irányban indulsz el, mindig valami meglepetés fogad. Valami egészen más világ, mint amit már ismersz.” E fejezet írói sorra mutatják be a várost övező hegyeket, nevezetes helyeket: a Morgót, a Tolvaj Dénest, a Jókai-dombot – a Nagybányán 1896-ban megtelepedett festőkolónia kedvenc helyét –, a Kereszthegyet, a Borpaták völgyét, a Fokhagymás völgyét a Petőfi-tanyával, a fernezelyi Bódi-tót és környékét. A kötet következő lapjain szélesedik a kör, távolabbi helyekre kínálnak túralehetőségeket. A Rozsályra és a Forrásligetre (Izvorára), a Tatár-szorosba... a felsőbányai Bányahegyre és a Kék-tóhoz, a Fekete-hegy lábánál meghúzódó Bódi-tóhoz, a Gutinra... a távolabbi Ciblesre, a láposi hegyekre... a Nagybánya környéki fürdőhelyekre... Teszik mindezt nem egyhangú felsorolás módjára, hanem mindenkihez hozzátoldva/-fűzve a természet kínálta élményeket, legendákat, nevezetességeket, útvonalakat, szálláslehetőségeket. Megismerésük igazolják Palmer Kálmán szavainak igazságát, hitelt: „...légy megnyugodva kedves olvasóm, te sem fogod megbánni, ha rövidebb sétáinkon, vagy hosszabb kirándulásainkon velünk tartasz.” A száz évvel később született leírás szerzői nem csupán az élményt, hanem annak kihatásait is figyelmünkbe ajánlják: „Nemcsak azért, hogy észrevegyük a körülöttünk levő szépet, hanem azért is, hogy könnyebben megbirkózhassunk mindennapi problémáinkkal, bajainkkal.”

A szeretet az élet legfőbb, életadó forrása, támasza, kötőszöve mindannak, ami az embert a tájhoz, múltjához, közösségéhez köti.

A bennünket körülvevő teremtett világból térjünk vissza az annak ölelésében létrejött élettérbe, amelyet az ember évszázadok munkája során/nyomán teremtett meg, amelyet a szerzők a *Lapok a vidék történetéből* című fejezetben kínálnak számunkra. De ez már történelem. A homo sapiens betölti a teret, élhető életet teremt, városokat épít, falvakat hoz létre. Miként s hogyan? Erről a következő tematikai alfejezetek – *Nagybánya rövid története*, *Séta Nagybánya utcáin*, *Séták Nagybánya körül* – szólnak, mindarról, amit, Petőfi szerint, itt felejtett az idő. Az Idő, amelyet

A máramaroszi Kultúrpalota 1941-ben. Kép: Fortepan/Aszódi Zoltán

a történelem telített tartalommal. Amint az alcím is jelzi, az évszázadok ösvényei előbb a központ, Nagybánya felé vezetnek. Rendkívül nehéz eldönteni, hogy Nagybánya eseménydús történetéből melyekre hívjuk fel az olvasók figyelmét? A város 12. századi betelepítését? Az 1327-ben írt első kiváltságlevelét, amely Rivuli Dominarum et Medio Monte néven tesz említést a később Nagybánya és Felsőbánya városokról? Említsük a 14. században épült Szent Márton templomot, s a száz évvel hozzá épített István-tornyot, amely a későbbiekben, mindmáig a város szimbóluma maradt/lett?... Említsük az első pecséteket, amelyeken már ott láthatók a bányaművelésre utaló jelek? Adatok, események százai sorakoznak a lapokon, jelezve a kibontakozás, a fejlődés útjait, az Időt, amely hozott jót és rosszat, felvirágzást és csapásokat... Eközben az élet betöltötte a természet kínálta teret, a lakosság számbelileg gyarapodott. Életforrása a bánya. Ehhez kötődik az 1411-ben már létező pénzverde – *Domus Monetariae* –, amely nem csupán a Kárpát-medencében, hanem Európában is hírt viszi a nagybányai kézművességnek.

A szellemiek terén az egyházak jelentik a város spirituális életének alakulását. Közte is az iskolaalapítás és -fenntartás mindvégig kimutatható jelenlétét. A legfontosabb: a város polgárait reformáló Kopácsi István által 1547-ben alapított Schola Rivulina, Erdély első középiskolája, amely 1755-ben átadta helyét a jezsuiták, majd a minoriták vezette középiskolának. Iskolaváros jellegét erősíti az a tény, hogy 1864-ben

bányaiskola létesült, amely az 1873-as áthelyezéssel, 1919-ig Felsőbányán szolgált a bányai szakképzést. Ha valaki Nagybánya nevét említi, az 1896-ban Hollóssy Simon által alapított/létrehozott festőiskola, a Nagybányai Festő Kolónia jut eszébe. A város lakossága pozitív, támogató szerepet töltött be a Rákóczi-felkelés és az 1848/49-es forradalom és szabadságharc küzdelmeiben. A várostörténet példázza: a bányavárosok – így Nagybánya, Felsőbánya, Kapnikbánya, Erzsébetbánya esetében is – mindenkor befogadók voltak: magyar, német, szlovák, lengyel, román keveredett, élt együtt, osztozott a közös sorsban. A történelmi folyamatban a Trianoni szerződés hozott fordulatról, amely nemcsak államfordulatként törté meg, formálta át a város és a vidék életét. Legfőbb kihatása a nemzetiségi összetételre volt radikális hatással. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint Nagybánya 12 877 lakosából 9992-en vallották magukat magyarnak, 2677-en románnak... A magyarság aránya mára alig valamivel több mint tíz százalékra apadt. Az okok ismeretesebbek: a románosság államilag támogatott beáramlása, a magyarok kivándorlása, az asszimiláció, az identitástudat gyengülése...

Ezzel meg is érkeztünk abba a belső körbe, a környék valóságos és virtuális központjába, a Városba, amely – a kötet 187. oldalán olvasható szöveg tanúsága szerint – „az 1606-ban még »Magna-Bánya«-nak nevezett hegy adta a XVI. századtól a Nagybánya nevet is városunknak. (Heltai Gáspár *Cathekizmusának* ajánló soraiban találjuk 1553-ban először ezt az elnevezést, a Rivulus

Dominarum helyett.) Említsük meg, hogy a latin elnevezés s a mai közt ott van a tükörfordításként megjelenő, szépen csengő Asszonypataka név. Álljunk meg, időzzünk a Főtéren, amely ma is csodálatos pompájában őrizte meg a századokkal ezelőtt elnyert építészeti arculatát, szerencsésen megúszva „a múltat végképp eltörölni” jelszavát hirdető hatalom évtizedeinek a történelmet meghamisító, a hagyományainkat romboló törekvését. Mily csodálatos örökség ez nekünk! Miként emlékezik rá Nagybánya híres szülötte, Tersánszky Józsi Jenő? „Ez a négyszögű, gömbölyű Zazar-kövekkel kirakott, manzard födelű, egyemeletes házak körített piac, valami meseszerű ósdias bájt lehel a szemlélőjére...” A múlt tisztelget példázza, hogy a teret övező, egymástól eltérő arculatú megjelenítő, gondos kezek által „megifjított” házak őrzik egykori építetőik/tulajdonosaik nevét: Erzsébet-ház, Lázár-ház, Lendvay-ház, Bay-ház... A Főter nyugati oldalát záró Szent István szálló maga is külsőleg megújultan várja új szerepét, valami hasznosat, olyasmit, amilyent a vele átellenben lévő egykori Arany Sas Fogadó elnyert, küllemében megőrizve régi önmagát, „tartalmában” pedig a mai kornak megfelelő hasznosítást. Az építészeti örökség zászlóshajója az István-torony, amely Nagybánya azonosító jeleként magaslik ki az Időből. De a sor ezzel távolról sem ér véget. A Híd utcai református templom tornya a nagybányai festők alkotásai révén messze földön is ismertté vált. A történelmi időket idézi elénk a római katolikus Szentháromság plébániatemplom s cinteremében feltárt Szent Márton és Szent Katalin templomok nyomai, a Mészárosok bástyája, az altalajkin-cseket – aranyat, ezüstöt – feldolgozó pénzverőház...

A szellemiek terén az egyházak jelentik a város spirituális életének alakulását. Közte is az iskolaalapítás és -fenntartás mindvégig kimutatható jelenlétét.

A város szellemi hagyatékának kiemelkedő, sajnos, nyomaiban sem található emléke a 16. században létesített, korábban már említett református középiskola, a Schola Rivulina. De áll és mihamar új szerepet kap – felújítás

Genius loci festőműhely a nagybányai Teleki Magyar Ház udvarán. Kép: a Teleki Magyar Ház Facebook-oldala

után oda költözhet a Németh László gimnázium – az egykori katolikus, jezsuita, később minorita kézben levő Residencia. Remélhetőleg a minorita rendház is visszanyeri régi fényét. A szellemi örökség része, a város legfőbb nevezetessége, az 1896-ban létrejött festőkolónia, amelynek révén Nagybánya az elmúlt évszázad során beírta nevét az egyetemes művészettörténet aranykönyvébe. Alkotói közül többen itt születtek, még többen a virághegyi református és a Rozália katolikus temetőben alusszák örök álmukat. Még felsorolni is lehetetlen mindazon értékeket, amelyek a hajdani bányaváros építészeti és szellemi örökségét alkotják. De semmiképp sem feledkezhetünk meg az ásványmúzeumról, amely a város és környéke altalajkincseinek legszébb „virágait” tárják a látogatók elé.

Nagybánya és környéke – néhai Nógrádi Béla református esperes szavai szerint – „nem csak értékes drága fémeket, aranyat, ezüstöt adott a világnak, hanem kincset érő embereket is”: Erdősi Sylvester Jánost (Szinérváralja), Misztótfalusi Kis Miklóst (Misztótfalu), Tersánszky Józsi Jenőt és Németh Lászlót (Nagybánya), gróf Teleki Sándort (Koltó), Szilágyi Domokost (Nagysomkút), Kovács Dezsőt (Magyarláros), Palmer Kálmánt (Erzsébetbánya), Pap Simont (Kapnikbánya), és még hosszan lehetne folytatni a sort.

És ezzel már ki is léptünk a tágabb körbe, e kötet révén eljuthatunk oly helyekre, amelyek a város hatósugarában jöttek létre és fejlődtek maguk is.

Említsük előbb Felsőbányát – az eredetileg Mons Medius/Középhegy néven számon tartott várost –, amelynek kiváltságlevele egyidős a nagybanyaiéval. A városháza középkori hangulatot idéz, szakrális műemlékei a bányászok mély hitéről tanúskodnak, természeti szépsége száz éve vonzza a művészeket. Tovább lépve eljuthatunk Kapnikbányára, Erzsébetbányára, amelyek szintén a színesfém bányászat révén váltak ismertté. Más irányban eljuthatunk Koltóra, Sárosmagyarberkeszre, Nagysomkútra, Kővárhosszúfaluba, Pribékfalvára, amelyek közös vonása, hogy létük a Teleki-családhoz köthető. Eljuthatunk a Nagybányáról távolabb fekvő Magyarlárosra, Domokosra, nyugati irányban pedig Misztótfaluba, Szinérváraljára – mindenik helyhez köthető valamilyen történelmi esemény, valamilyen, csak rájuk jellemző sajátosság, jeles személyiségek születési helye...

Most, hogy leteszem a könyvet, elgondolkozatom azon, hogy hova is soroljam? Az ismeretterjesztő alkotások közé? Útikalauzok közé? Az is, mégpedig magas szinten, szakmai megalapozottsággal. Azonban több ennél: az otthonirodalom műfaji körébe sorolnám. Hisz az ismeretátadás, a pontos tájékozottság és igényesség mellett és fölött ott leng valami többlet – a témával való lelki azonosulás, ami eszünkbe juttatja Tamási Áron örökség és igaz szavait: „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. E könyv olvasásakor otthon érezzük magunkat egy

táj hazában, ami a mienk. Mikor lehet a mienk? Ha ismerjük és megbecsüljük értékeit, ha a fűben, a fában, a házakban érezzük lüktetését, ha az Időben meglátjuk eleink küzdelmét a létért, a megmaradásért, a magunk megőrzéséért, ha felelősséget érzünk iránta. És ha Mi megtartjuk Őt, tiszteljük, óvjuk és ápoljuk ezt az érzést, akkor Ő – a Szülőföld, a Tájhaza – is megtart bennünket. Fájó gondolat, hogy a magyarság fogyása megállíthatatlan folyamat.

Végezetül ne feledkezzünk meg e szép kivitelezésű könyv éltre hívó közösségéről. Szerkesztője: Dávid Lajos; szöveg: Balogh Béla, Dávid Lajos, Klacsmanyi Sándor, Kinczel Ferenc, Metz József, Oszóczki Kálmán, Soltz László; fényképek: Bertóti Attila, Bertóti Péter, Dávid Lajos, Deák László, Kinczel Ferenc, Suba Zoltán. A *Függelék* sok-sok adata – a felhasznált irodalom, a települések magyar-román névjegyzéke, a régi nagybányai utcák, terek mai elnevezése, a magyar-román és román-magyar névjegyzék... –, információja segít abban, hogy jobban tájékozódhassunk az élénk társulási térben és időben. Külön értéke e kötetnek a sok-sok archív felvétel, a városképek és a természetfotók, a térképek, a rajzok sokasága, amelyek egy időben jelentenek illusztrációs többletet és önálló értéket.

*** Nagybánya és környéke. Negyedik bővített és javított kiadás számos képpel, melléklettel és térképpel. Szerkesztette: Dávid Lajos, Teleki Társaság, Nagybánya 2020.**

Kádár Sheila, Kedei Hanna Boróka,
Szabó Szidónia

Búzásbesenyő lámpása: Rátoni János

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította a *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségekért, és rendkívüli képességeikről, kiemelkedő tulajdonságaikról, átlagon felüli jellemvonásukról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés* szerkesztősége a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Búzásbesenyő az egyik legszebb nevű település a Kárpát-medencében. Erdély középső részén, Marosvásárhelytől dél-nyugatra, mintegy 20 kilométernyire található, a Besenyő (Nagy) patak völgyében, amely balról torkollik a Marosba. A falut az E60-as nemzetközi főútról lehet megközelíteni. A helység évszázadokon át Küküllő vármegye, majd a kiegyezés utáni közigazgatási átszervezés eredményeként 1876 után Kis-Küküllő vármegye része volt. A kommunizmus idején több közigazgatási egység része a többszöri átszervezés miatt, 1956-ig pedig önálló község volt. Az 1968-as megyésítés óta a Maros megyei Kerelőszentpál község egyik faluja.

Régészeti leletek bizonyítják, hogy a falu határa (a Domákla és a Borsódomb nevű részek) már a bronzkorban, Kr. e. 2500 körül lakott volt. Neve mindenképp a besenyőkhöz kapcsolja. A történészek szerint egy besenyő nemzetség telepedett ide le, vagy valamilyen besenyő vezér kapta az uralkodótól ajándékba a már létező falut/birtokot. A régészeti tárgyak alapján, Besenyő mindenképpen 11–12. századi Árpád-kori település.

Búzásbesenyő első írásos említése, Beseneu formában egy 1349. július 7-én kelt adománylevélben olvasható. Ezt követően 1740-ben jelent meg a ma is használt előneve, a Búzás jelző, Búzás

Besenyő formában. Románul a 18. századtól 1964-ig Beșineunak nevezték, ekkor kapta jelenleg is érvényes hivatalos román elnevezését, a Valea Izvoarelort, mivel a kommunista rendszernek nem csengett jól a történelmi múltra utaló Beșineu elnevezés.

A népességre, a lakosságra vonatkozó első írásos adatok csak a 18. századtól maradtak fenn. Az 1786-os első népszámlálás adatai szerint 566 lélek lakta a falut, amely az adott kor közepes nagyságú településének felelt meg. A falu népesedési fejlődése a 18. századtól gyorsult fel, 1880-ban már 1017 fő lakta (100 év alatt szinte kétszeresére nőtt), a két világháború között 1250 lélek felett volt a lakosság száma. A legmagasabb lélekszámot (1268 fő) 1966-ban jegyezték. Azóta 1992-ig csökkenő tendenciát mutatott (1130 lakos 1992-ben), míg a legutóbbi, 2011-es népszámlálás már ismét növekvést mutatott ki (1158 lakos).

Már a 15. századtól találunk utalást a falu etnikai sokszínűségéről (említés történik a románok juhötvenedéről, azzal a megjegyzéssel, hogy abban az időszakban a faluban nem voltak románok). Az első írásos adatok azonban már a 18. századtól jelentős román népességet is kimutatnak. A többséget mindig a magyarok alkották (1850-ban 60% magyar, 32,5% román, 1930-ban

Rátoni János. Rátoni Csaba családi albumából

A katolikus templom. Kedei Pál Előd felvétele

74,3% magyar, 24,9% román, 1966-ban 79,1% magyar, 20,9% – ekkor élt a legtöbb magyar a faluban, szám szerint 1003 fő. 2011-ben közel 73% magyar, 21% román, 6% cigány volt az arány. Kisebb számban éltek még cigányok, németek és zsidók.

A helység fennállásának kezdeti századaiban a besenyőiek római katolikus vallásúak voltak. A hagyomány szerint Kerelőszentpál anyaegyházhoz tartoztak, és Szent Kereszt védőszentű kápolnájuk volt. Egy kápolna már létezett a faluban a reformáció előtt, erre abból lehet következtetni, hogy a 18. században a katolikusok azon a címen akarták visszafoglalni a templomot, hogy az övék volt.

A 16. század derekán a magyarok zöme a reformáció során kálvinista hitre tért át, kápolnájuk is a reformátusoké lett. A reformációt követően a 19. század végéig a falu magyarságának nagy része református. A katolikusok megerősödésére csak a Habsburg uralom után került sor. 18. század elején Besenyőben a románoknál a görögkatolikus–ortodox viszály, a magyaroknál pedig a római katolikus–protestáns ellentét élénkült fel. Az abosfalvi „páter” a katolikus hívekkel és öt fegyveres katonával az 1700-as évek elején, 1727-ben vagy 1724-ben foglalták vissza kápolnájukat. Egy hét múlva azonban, az éjszaka leple alatt, a reformátusok papjukkal, Zágoni (Sáska) Balázsszal és

környékbeli kollégáival (Radnóthi Mihály szentpáli, Péterfalvy János gálfalvi, Zalányi Gergely gogánváraljai és Bátor István bonyhai lelkészekkel), valamint tanítójukkal az élen fegyveres támadással visszafoglalták azt. Pár nap múlva az el- és visszafoglalás megismétlődött. Mivel a Gubernium a reformátusok javára döntött, a katolikusoknak csak 1835-ben sikerült egy kis fakápolnát építeni Török Veronika adományából.

A református egyház

A források szerint 1649-ben a besenyői reformátusok Kerelőszentpálhoz tartoztak, ekkor elváltak a szentpáli anyaegyházról és a Kerelő filiája (leányegyháza) lettek. Később, 1657-ben anyaegyházzá léptek elő, a kerelői filia 1738-ig állt fenn, amikor az utolsó magyar lakosok is távoztak onnan.

A továbbiakban 1835–1836-ban lebontották a régi papi lakot, és elkezdték építeni az újat. Ezt a templomtól délre, a mesteri (tanítói) házat pedig a templomtól északra építették fel. A jelenlegi parókia telkét, két holdat, a különként számon tartott Túróczi Dénes helyi földbirtokos hagyta az egyháza 1916-ban, erre a helyre épült fel a mostani papi lak. Túróczi emellett még 90 hold földet is a református egyháza hagyott.

A református templom egy megmaradt emlékkő és az egyházi jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1852-ben nyerte el mai alakját. Tornya még nem volt, hanem haranglábbal rendelkezett. 1866-ban új harangot vettek, 1868-ban pedig új haranglábat építettek. Amikor 1909-ben elkészült a torony, a harangok ide kerültek, míg a haranglábat lebontották.

A görögkeleti (ortodox) / görögkatolikus egyház

A 18. század elején építhették kis templomukat a mai ortodox temetőben az 1700-ban görögkatolikus hitre tért helybéli románok. Erdély Romániához csatolása után, 1920-ban az új hatalom önkényesen elvett a református parókia telkéből egy fél holdat, és azt a görögkatolikusoknak adta, akik ezen a telken építették fel új templomukat 1927-ben. Mivel 1948-ban a kommunista hatalom megszüntette a görögkatolikus egyházat, a román ajkú hívek átkényszerültek az ortodox vallásra. Önálló parókiájuk és helyben lakó papjuk 1996-tól van.

A római katolikus egyház

A búzásbesenyői katolikusok a 18. századtól, akárcsak a középkor folyamán, Kerelőszentpálhoz tartoztak. A katolikusok a kápolna helyett a 19. század utolsó évtizedében a falu központi részében új templomot építettek, amelyet 1897-ben szenteltek fel.

Valamikor 1966–67-ben a börtönből kiszabadult dr. Jakab Antalnak köszönhetően megalakult az önálló katolikus egyházközség (plébánia), majd 1977 és 1980 között a templomot bővítették. A 20. század elejétől a falu legnagyobb felekezete a római katolikus. A 2011-es adatok szerint a helység 1158 lakosának 44,55%-a római katolikus, 28, 23%-a református, 22,71%-a ortodox, a többi egyéb vallású.

Iskola, oktatás

A búzásbesenyői oktatás kezdeteiről korabeli oklevelek tanúskodnak közvetlen vagy közvetett információkkal. Az oktatás első nyomai az 1500-as évekre nyúlnak vissza, amikor 1545 és 1553 között Besenyői József deáktiltó leveleket bocsátott ki. A 17. század második felétől több besenyői diákról tudunk, akik a nagyenyedi és a marosvásárhelyi református kollégiumokban tanultak.

...a 17. század második felétől több besenyői diákról tudunk, akik a nagyenyedi és a marosvásárhelyi református kollégiumokban tanultak.

A falu első iskolájának létrejötté a reformációhoz köthető. Besenyő 1657-ben önálló egyházközség lett, református iskolájának kezdete az önállósulás utáni évekre tehető, habár első tanítójáról csak 1713-ból van adatunk. A református egyházi jegyzőkönyvek utalásai szerint a felekezeti iskola a volt papi lak mögötti telken állt. Az iskolaépület egy teremből állt, szalmával fedve, az évi meszelést, javítást az egyház biztosította, úgyszintén a tűzifát is. Az 1839-es feljegyzések szerint az „oskola mester” kukoricaföldet is kapott, amelyet az egyház dolgoztatott meg.

Az 1868-ban közzétett Eötvös-féle törvény kötelezővé tette az elemi oktatást, amelyet főként a felekezeti

Az iskola napjainkban. Kedei Pál Előd felvétele

iskolákkal valósított meg. Az újraservezett népoktatás Búzásbesenyőben is éreztette hatását, volt időszak, amikor három felekezeti iskola működött a faluban.

A református iskola már 1870-ben megerősödött, jobban ellátták bútorzattal és tanszerekkel, falitáblákkal, padokkal stb. Az 1907–1908-as iskolai évtől kezdődően a református iskola magyar állami elemi népiskola lett, igazgató-tanítója Téglás Ferenc maradt.

Itt kell megemlékeznünk Dósa Dánielről, azért amit az iskoláért tett. Dósa publicista és regényíró volt, Makfalván született 1821. január 30-án, és Búzásbesenyőn halt meg 1889. szeptember 25-én. Halála után besenyői házáat a Dósa család a református egyházra hagyta, a század végén ebbe költözött a református iskola. Az iskolához hatalmas kert és udvar tartozott. Itt kapott helyet és kertet a tanító is.

A római katolikus iskolával kapcsolatos rendelkezésünkre álló első adat sokáig úgy tűnt, hogy az 1882-es anyakönyv. Egy 1927-ből származó tanfelügyelői jegyzőkönyv szerint azonban már 1869-től létezett katolikus iskola a helységben. Az tény, hogy 1892-ben a plébános a kápolna építése mellett a már meglévő iskolaépület helyett egy újnak az építését is tervezte, amely egyszerre épült a templommal, és 1897. október 24-én avatták fel. Ugyanakkor a telek egy 1835-ből való adományozás útján került a katolikus egyház tulajdonába, talán ezután nem sokkal épülhetett az iskola régi épülete.

A faluban 1900-ban román nyelvű görögkatolikus iskola is létezett. Valószínűleg már 1870-ben is működött egy faépületben.

Az 1918-as impériumváltás után a magyar állami iskolát román állami iskolává nyilvánították. Az 1919–1920-as tanévben tehát két iskola működött: a román tannyelvű állami és a magyar tannyelvű római katolikus felekezeti iskola.

A megváltozott viszonyok között a református egyház 1921-ben újraalapította a református felekezeti iskolát, amely 1924-ben anyagi gondokkal küszködve, újra összeolvadt az állami iskolával, annak magyar tagozatát képezve. Ezek után 1926-ban az állami iskola két önálló tagozatra szakadt: román anyanyelvű állami elemi iskolára és magyar anyanyelvű állami elemi iskolára. Így a római katolikus felekezeti iskolával ismét három iskolája lett a falunak.

Az 1931–1932-es tanév volt az állami magyar iskola utolsó éve, mint önálló iskoláé. Ezután már csak két iskola működött: a román állami iskola (amelynek volt magyar tagozata is) és a magyar tannyelvű katolikus iskola.

A második világháború után a katolikus felekezeti iskolába egyaránt jártak katolikus és református gyermekek. Az iskolát a két egyház közösen tartotta fenn. Lőrincz Zoltán igazgató, Szellán Róza és Mátyás Aranka tanítónők lelkesen dolgoztak a sok tanulóval. Az 1948-as kommunista tanügyi reform azonban a besenyői felekezeti oktatás végét jelentette, a még működő katolikus iskolát az állami iskolába olvasztották be, az iskola épületét államosították, és művelődési otthonná alakították. Létrehozták a magyar tagozaton az 5–7. osztályokat, amelyek az állami iskola épületében működtek, míg a magyar tagozat 1–4. osztálya 1950 őszeig a volt római katolikus iskola épületében tevékenykedett, amikor az épületet művelődési otthonná alakították át. A gimnáziumi magyar tagozatos 5–7. osztályokat a gyenge látogatottságuk miatt a tanfelügyelőség megszüntette, így a magyar gyermekek 5. osztálytól Kerelőszentpálon tanulhattak tovább. A román gyermekek 1964-ig jártak Kerelőszentpálra iskolába 5. osztálytól.

Az adatok szerint 1950 szeptembertől minden osztály az állami iskola épületébe járt. A meglehetősen nagy távolság és az utazási viszonyok miatt kevesen vállalták a továbbtanulást

a 4. osztály befejezése után. A helyzet 1959-ben fordult jobbra, amikor sikerült megszervezni a magyar tagozaton 23 tanulóval az 5. osztályt. Ekkor az igazgató Győri Gyula, helyettes tanár pedig Rátoni János volt. 1965-ben Nagy Károly tanító elköltözése után a lakótermet is tantermekké alakították át, így az iskola öt tanteremmel rendelkezett. Azonban így is teremhiány volt, ezért az oktatás két váltásban történt.

Az 1969–1970-es tanévtől Nemes Sándor lett az igazgató, aki – négy évet leszámítva az 1980-as évek derekán – 2001 októberéig vezette a tanintézményt. A hét osztályos iskola az 1964–65-ös tanévtől vált nyolcosztályossá, 1974-től pedig beindult a román tagozaton is a gimnáziumi ciklus. 1976-ban elkészült az új, akkor korszerűnek számító iskolaépület, így megszűnt a kétváltásos tanítás.

A helyzet 1959-ben fordult jobbra, amikor sikerült megszervezni a magyar tagozaton 23 tanulóval az 5. osztályt.

A 2001-es esztendővel az iskola igazgatója Kedei Pál Előd lett, Nemes Sándor volt igazgató pedig több évtizedes munka után nyugállományba vonult. Hamarosan, 2005-ben az iskola felvette Dósa Dániel publicista, író nevét. Ugyanakkor 2007 ősztől nagyszabású felújítási és bővítési munkálatok kezdődtek az ún. új iskolában. A megújult iskola átadását 2008. május 24-én tartották.

A 2009–2010-es tanévtől a besenyői iskola magyar tagozatára járnak a kerelőszentpáli és a marosugrai 5–8. osztályok magyar tanulói, ott ugyanis az alacsony létszám miatt a magyar tagozat megszűnt.

A település a 20. században

Az első és a második világháború alatt számos búzásbesenyői küzdött a csatateremen, sokan közülük hősi halált haltak. Nevük a falu központjában álló emlékművön szerepel. A második bécsi döntést követően Búzásbesenyő Dél-Erdélyhez tartozott, vagyis Romániánál maradt. A magyar fiatalok közül sokan átszöktek Észak-Erdélybe, és többen közülük magyar sorkatonai szolgálatot vállaltak. A falu románsága körében eléggé elterjedtek a vasgárdista eszmék,

A hősök emlékműve. Kedei Pál Előd felvétele

ezért számos incidens történt. A legnagyobb megpróbáltatás 1944-ben következett be, amikor 56 magyar embert hurcoltak meg.

A falu lakossága a kollektivizálásig földművelésből élt, jelentős volt a gyümölcsstermesztés is. 1945 után a kommunisták elsőként a helyi tulajdonosok birtokait sajátították ki, és elkezdték a módosabb parasztok, a „kulákok” anyagi tönkretételét, nagyobb adók és egyéb megszorítások alkalmazásával. Ezzel egy időben folyt a kommunista eszmék terjesztése, állandóan rendezvényeket, akciókat kezdeményeztek, kötelezve a helyi pedagógusokat ezek megszervezésére. Még a mezőgazdasági munkákat is fentről jött utasítások alapján kellett elvégezni. A lakosság zömének ellenállása dacára 1962-ben befejeződött a kollektivizálás, amelynek következtében a fiatalabb nemzedék kezdett más munkalehetőség után nézni. Ekkor, az 1960-as évektől indult meg a fiatal, szakmát tanult lakosok elvándorlása a város, az ipari munka felé.

Az 1956-os magyarországi forradalom híre Búzásbesenyőre is eljutott. Egyes kerítésekben a forradalommal egyetértő röpcédulák és falragaszok jelentek meg.

A kommunista rendszer árnyoldalai ellenére, a fejlődés, a modernizálás

is érezhetővé vált, ugyanis 1953 és 1956 között a faluba bevezették a földgázt, majd 1964–1965-ben a villanyáramot. 1965-ben kibővítették a művelődési otthon épületét, 1962-től pedig saját mozival rendelkezett a falu, a vetítések helyszíne a művelődési otthon volt. Ugyanakkor 1970 tavaszán elkezdődött a járdaöntés a falu utcáiban. Az 1970-es évekig vonattal ingázó munkások helyzetét megkönnyítette az 1970-ben indított autóbusszjárat. Az 1980-as években megtorpant a falu fejlesztése, az egyre reménytelenebb helyzetből az 1989. decemberi rendszerváltás mozdította ki a települést.

Az 1989. decemberi eseményekben búzásbesenyői fiatalok is részt vettek, a Ceausescu-ellenes tömegtüntetések Marosvásárhelyen elesett mártírja a falu szülötte, Pajka Károly volt, akit 1989. december 21-én este talált el a gyilkos golyó.

Maros megyében az elsők között, 1990. január 7-én Búzásbesenyőn is megalakult a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) helyi szervezete, a falu magyarsága 1990. február 10-én majdnem kivétel nélkül részt vett a helyi gyertyás-könyves tüntetésen, amelyen magyar iskoláinkért és a magyar nyelvű oktatásért szálltak síkra. A helyi és a megyei állami szervek minden rosszakarata, illetve gánccsokodása ellenére, hála a búzásbesenyői RMDSZ kitartásának, 1992. október 24-én, Sütő András író jelenlétében megható ünnepség keretében leplezték a világháborús hősök és Pajka Károly közös emlékoszlopát. Ugyancsak az RMDSZ helyi szervezetének kezdeményezésére 1996-ban a falu egykori legendás néptanítójáról, Rátoni Jánosról nevezték el a helyi művelődési otthont, önerőből vállalva annak felújítását is. A búzásbesenyői RMDSZ felkérésére Pál-Antal Sándor és Szabó Miklós történészek 1995-ben megírták a falu első vázlatos történetét, monográfiáját, amelyet egy kis ismertető füzetben adtak ki. Szintén 1995-ben Máté Ferenc, Búzásbesenyőből elszármazott plébános kezdeményezésére azóta is élő testvértelepülési kapcsolatot hoztak létre a magyarországi, Pest megyei Tápiószőlőssel.

1999-ben ünnepelte a falu első okleveles említésének 650. évfordulóját. Azóta minden év júliusának első felében megszervezik a falunapot, amely az utóbbi években már számos műsorral, szabadtéri koncertekkel, tűzijátékkal „fűszerezett” népnepnépnyé nőtte ki magát.

A falu életében nagy fordulópontra történt a 2000. évi júniusi helyhatósági

választás, amikor Simon István személyében búzásbesenyői lakos lett a község polgármestere. Ezután a községbeli fejlesztési stratégiák már nemcsak a községközpontra irányultak, hanem elkezdődött a többi településnek, köztük Búzásbesenyőnek is az infrastrukturális fejlesztése. Ugyanakkor 2005-ben több évnnyi próbálkozás után, immár a helyi polgármesteri hivatal támogatását is élvezve, a helyi általános iskolát Dósa Dániel íróról, publicistáról, 1848-as forradalmárról nevezték el. 2004 és 2005 között felújították a Főúton található járdarészt, 2006 és 2008 között kiépítették az ivóvízvezeték-hálózatot, teljesen kicserélték a gázvezeték-csöveket, majd valóra vált a besenyőiek több évtizedes álma: 2008 októberében átadták a leaszfaltozott helyi utat. Ugyanakkor 2007 szeptemberében felavatták az orvosi rendelő mögötti telken az új tornatermet, 2007 és 2008 között felújították és kibővítették az 1976-ban emelt iskolaépületet, parkosították az iskolaudvar egy részét; az ünnepélyes avató 2008. május 24-én volt.

1999-ben ünnepelte a falu első okleveles említésének 650. évfordulóját. Azóta minden év júliusának első felében megszervezik a falunapot.

A helyiek kezdeményezése során Horváth Kovács Szilárd, a marosvásárhelyi Művészeti Líceum búzásbesenyői végzős diákja elkészítette Petőfi Sándor bronzból készült mellszobrát, amelyet 2007. március 15-én avattak fel. 2008-ban felavatták az egyházközség-alapító, egykori búzásbesenyői kihelyezett plébános, dr. Jakab Antal erdélyi római katolikus püspök mellszobrát, Miholcsa József szobrász alkotását.

Feltétlenül említésre méltó, hogy 2009 őszére elkészült a római katolikus templom előtti téren a falu első közparkja, 2010 és 2016 között kiépült a szennyvízcsatorna-hálózat, 2015 és 2016 között európai uniós pályázati forrásokból sikerült bővíteni és korszerűsíteni a Rátoni János Művelődési Házat, 2018-ban pedig elkészült az új óvoda, és befejeződött a mellékutcák aszfaltozása.

Rátoni János, a falu lámpása

A faluban számos kiváló tanító tevékenykedett, de közülük legelevenebben

A hősök emlékművének avatása 1992-ben (középen Sütő András). Rátoni Csaba családi albumából

Rátoni János él a település emlékeztében. Rátoni János a kommunizmus idején érkezett Búzásbesenyőre, amikor a pedagógusoknak számos, főleg ideológiai megszorítással kellett megküzdeniük, ennek ellenére, ha kompromisszumok árán is, de végezni kellett a népnevelő és -művelő munkát, amelyre elhívtak.

Rátoni János mára már szinte teljesen elnéptelenedett szórványtelepülésen, Magyarherepén született 1922. december 6-án, egy kisnemesi, ún. hétzilvafás család első gyermekeként. Édesapja Rátoni József mészáros mester, édesanyja Lokodi Sándor Ilona varrónő volt. Született még egy öccse, Ernő. Rátoni ősei között a családi emlékezet több mint harminc református lelkészt és közel száz tanítót tart számon.

Az elemi iskolát Magyarherepén kezdte, ahol az akkori lelkészfeleség volt a tanítónő. Mivel tanulóhiány miatt a herepei iskola megszűnt, tanulmányait az akkori községközpontban, Magyarsülyén folytatta. Tanítói már ekkor unszolták a szülőket, hogy adják a gyermeket a nagyenyedi kollégiumba, mivel kiváló képességű, jól tanuló volt. Mindenkinek a kedvenc tanítványaként tartották számon. Diákként a nyári szünidők alatt otthon segítette a gazdasági munkákban. Kisebbségi fia szerint édesapja „örökké könyvmoly volt”, aki gyermekként a szénakazalban csinált magának kalibát, éjjel is ott aludt, a holdvilágnál az ő részét sarlóval levágta, így nappal tudott olvasni.

Amikor 1937-ben a tanítóképzőbe került, volt tanítónője potom áron

a családnak adott egy szépen szóló hegedűt, mivel a képzősöknek szükségük volt hangszerre. Rátoni János kitűnően megtanult hegedülni, fia, Rátoni Csaba elmondása szerint valósággal sírt a hegedű a keze alatt. Enyedi tanulóévei alatt édesapja meghalt, az egyedül maradt édesanyját pedig az apai nagymama bízta, hogy támogassa a fiatal Rátonit tanulmányai folytatásában. Ezért még egy földdarabot is átadott a saját örökségéből, hogy fedezhessék a tanulási költségeket. Rátoni János 1943-ban fejezte be tanulmányait, majd behívták katonának Abrudbányára, ahonnan 1945. április 15-én szerelt le. Ezt követően református kántortanítóként állt munkába. Háborús sérülést is szerzett a katonai szolgálat alatt, szilánk került a bokájába, emiatt sosem tudott magas szárú cipőt viselni.

1945 és 1952 között Magyarózdón tanított, itt ismerkedett meg leendő feleségével, Nagy Ibolyával, aki 1946-tól ugyanott tanított. 1948-tól, a kommunista diktatúra kiteljesedése nyomán Rátoni Jánosnak le kellett mondania a kántori szolgálatról, de mivel előrelátó volt utódját már felkészítette, így volt, aki a kántori szolgálatot átvegye. Itt kötöttek házasságot 1949. október 15-én, ugyanitt született meg első gyermekük, Levente 1950. augusztus 9-én. Ózdon is gyümölcsöztette karvezetői tehetségét, kórust alapított. A tanügyi szervek felfigyeltek kitűnő szervezői képességére, ezért 1952-ben Mezőbodonba helyezték, ahol 1957-ig igazgatóként tevékenykedett. Derekasán kivette részét

a helyi iskolaszervezésekben, összesen három (egy hét osztályos és két elemi) iskola beindításában vállalt jelentős szerepet (Mezőbodon, Urszajatelepen és Szénafűn). Bodonban a papi lak egyik szobájában laktak albérletben. Emellett az írástudatlanság felszámolására bevezetett délutáni oktatást is végzett, gyermekeivel sokszor csak este találkozott. Közben 1952. november 6-án megszületett a házaspár második gyermeke, Csaba. A számos teendő rengeteg időt és energiát igényelt. Eben az időben, 1954. szeptember 30-i időponttal kezdett naplót vezetni, főként gyermekei mindennapjait próbálva megörökíteni, de alkalmanként más témákról is írt. Ebben megemlítette, hogy fiatal korában is vezetett naplót, de az elkallódott.

1957 szeptemberétől kinevezték Búzásbesenyőbe, ahol élete végéig tanított. Ezt az évet és eseményt ő maga a fordulat éveként jellemezte naplójában. A gyermekei már itt nőttek fel, itt jártak iskolába. Szolgálati lakást a művelődési ház Főút felőli szárnyában kaptak, haláláig ez maradt a besenyői otthona. Gyermekei a mai napig nem felejtették el a besenyői éveket és a gyermekkori pajtásokat. Anyósa unszolására, 1959 és 1962 között elvégezte a kolozsvári tanárképző főiskolát, a szívéhez mindig is közelálló történelem-földrajz szakot választva.

Rátoni János rajz- és kézimunkakészsége, zenei képzettsége komoly színészi tehetséggel párosulva számos előnyt biztosított számára munkája során.

Sajnálatos módon korán, 1969-ben elveszítette súlyos betegséggel küszködő feleségét. Ekkor költözött Besenyőbe édesanyja, hogy a családot segítse, de sajnos megvakult. Ennek ellenére, jó szívvel, fáradságot nem ismerve segítette a családot a háztartási munkákban.

Rátoni János sokoldalú pedagógus volt, rajz- és kézimunkakészsége, zenei képzettsége komoly színészi tehetséggel párosulva számos előnyt biztosított számára munkája során. Besenyőben majdnem százan jelentkeztek a kórusba, állandó jelleggel 50–60-an énekeltek a dalárdában jó néhány évig. A diákokkal is foglalkozott, felnőtt- és

Nagyenyedi diákként. Rátoni Csaba családi albumából

gyermektáncsoportot is szervezett kollégáival együtt.

Tanítóskodott, tanárkodott és mindközben a falu művelődési mindenese szerepét is betöltötte, hosszú ideig volt a falu művelődési otthonának igazgatója. Elévülhetetlen érdeme, mint tanár, hogy fáradhatatlanul látogatta a szülőket és győzködtte őket, hogy tanítassák tovább a gyermekeiket az elemi osztályok befejezése után. Mivel az 1948-ban beindított felső tagozat Búzásbesenyőben a gyenge látogatottság miatt 1950-ben megszűnt, a tovább tanulni akaró besenyőiek a szomszédos Kerelőszentpálon, majd valamelyik közeli középiskolában tanulhattak tovább. A két település közötti távolság, a közszállítás hiánya, illetve más okok miatt kevesen vállalták a kerelőszentpáli továbbtanulást. Ezért számos értelmes, okos gyermek maradt megfelelő iskolai végzettség nélkül.

Ez az állapot fogadta Rátoni Jánost, amikor 1957-ben Búzásbesenyőre neveztek ki. Rátoni felismerte, hogy mennyire fontos a falu jövője szempontjából, hogy ez az állapot változzon. A besenyői származású, és a szintén ekkor ide kinevezett Jakab házaspárral, Istvánnal és Rozáliával együtt intenzív meggyőző munkával meggyőzte a szülőket arról, hogy Búzásbesenyőnek szüksége van a hét osztályos iskolára, s tenni kell azért, hogy a gyermekek járjanak iskolába. A falu előljárói is felkarolták az ügyet, és 1959-re megjött az engedély, sikeresen megszervezték az ötödik osztályt 23 tanulóval. Búzásbesenyőnek azóta van felső tagozatos általános iskolája.

A kimondottan iskolai tevékenységek mellett oroszlánrészt vállalt a falu művelődési életének alakításában, fáradhatatlan művelődésszervezővé vált. Egyszerű közvetlenséggel közelített a falubeliakhoz, akik hamar befogadták, és egy-két pohár bor mellett

szívesen meséltek a faluról, a régi dolgokról. Ezek a beszélgetések szolgáltatották az első adatokat a falu hagyományairól, dalkincséről, mondáiról. Diákjainak többnyire a kötelező iskolai tevékenységek keretében tanított rövidebb színdarabokat. Nemsokára már a felnőtteknek is tanított népszínművet, dal- és vígjátékot. Igazi néptanító volt, sokoldalú tehetségét önzetlenül használta fel a falu kulturális életének fellendítésére. Az előadások rendezése mellett vezényelt, hegedült, saját kezűleg festette, készítette a díszleteket. Ugyanakkor ő intézte a kiszállásokkal járó ügyeket is. Előadásaival a környék szinte minden magyarlakta települését bejárták. Nemegyszer valódi diplomáciai érzékéről kellett tanúságot tennie, hiszen az általa tanított repertoár nem mindig volt ínyére a hivatalosságoknak, mivel ezek nem igazodtak a kommunista ideológia kulturális vonalához.

A késő őszi, téli időszakban zajlottak a próbák, általában húsvétkor voltak a bemutatók. Ezek igazi közösségi alkalmak voltak, hiszen próba után legtöbbször közös éneklés, nótázás következett, nem egyszer igen mámoros hangulatban fejeződtek be, de emiatt senki nem orrolt. A férfiak vitték az inivalót, az asszonyok pedig a harapnivalót. Számos esetben Rátoni hegedűjátékával kísérte a nótázást, a közös éneklést.

A nép emlékezetébe, főként az idősebb korosztályba olyan darabok rendezésével írta be nevét, mint *A betyár kendője*, a *Gyimesi vadvirág*, a *János vitéz*, a *Ludas Matyi*, a *Szent-Anna tó regéje*, a *Kádár Kata*, a *botcsinálta doktor*, a *Bor*, a *falúrossza*. A *János vitéz* című darabot csak Búzásbesenyőben ötször adták elő, ami nem kis teljesítmény. A legtöbb darabot fiatal házások szereplésével az 1960-as évek derekán vitte színre. Mint szó volt róla, a kollektivizálás nyomán egyre több fiatal máshol vállalt munkát, és ingázott. Mivel így már későn értek haza, ráadásul még otthon is segítettek a gazdálkodásban, egyre kevesebben vállalták a szereplést, a próbák fáradalmait. Így az 1970-es évektől lassan elsorvadt az amatőr színjátszás, s maradtak csak a kötelező iskolai előadások a gyermekekkel.

Tanári tevékenysége, népművelői munkássága mellett ott élt lelkében a tudományok művelésének igénye is. Annak ellenére, hogy nem volt búzásbesenyői, elsőként kísérelte meg megírni a falu monográfiáját. A rendelkezésére álló adatok, a helyi református egyház, illetve a nagyenyedi kollégium levéltári

forrásai segítségével próbálta felvázolni a falu múltját. Természetesen nem térhetett el az akkor megkövetelt marxista történelemszemlélettől, ennek ellenére számos értékes adattal szolgál fennmaradt kézirata. A monográfiában saját kezűleg készített térképek is vannak, és kiegészítésként a határrészekhez, a helynevekhez kötődő mondákat is feljegyezte. A kéziratban 60 oldalon át foglalkozik a történelmi múlttal, ezt követik a falu határrészeinek mondái és a térképek. A kézirat tartalmazza továbbá a besenyői oktatás történetét, egy rövid földrajzi összefoglalót és a mezőgazdaság bemutatását.

Szintén ő volt az első és eddig egyetlen gyűjtő, aki a falu magyar folklóráját próbálta feltérképezni. A tanulókat bízta meg, hogy jegyezzék le az idősebbektől az általuk ismert népdalokat, balladákat. Ezeket szintén rendezte, és két kéziratban véglegesítette. Az egyikben a besenyői népdalokat gyűjtötte egybe, a másikba pedig a balladákat. Sajnos, Rátoni csak szövegeket jegyzett le, hangszalagra nem rögzített, így máig nincs teljesen feltérképezve a falu dalkincse.

...ő volt az első és eddig egyetlen gyűjtő, aki a falu magyar folklóráját próbálta feltérképezni. A tanulókat bízta meg, hogy jegyezzék le az idősebbektől az általuk ismert népdalokat, balladákat.

Munkásságával, életével Rátoni János annyira beleygőkezett a besenyői létbe, hogy halála után Búzásbesenyő lett a végső nyughelye is.

Az 1989-es fordulat után Búzásbesenyő élete is fordulatot vett. Sajnos, az 1990-es évek elején még nem volt egy Rátoni Jánoshoz hasonló, helyben lakó pedagógusa a falunak, aki a megváltozott, szabadabb körülmények között új lendületet adhatott volna a helység művelődési életének, amely igencsak elsorvadt a halála után, és az 1980-as évek kisebbségorsvasztó politikának köszönhetően.

Talán ez az érzés is hozzájárult ahhoz, hogy amikor felvetődött a művelődési ház névadásának a lehetősége, szinte mindenkinek Rátoni János jutott eszébe. A búzásbesenyői RMDSZ hivatalos engedély hiányában is a névadás

Rátoni János hegedűje. Kedei Pál Előd felvétele

mellet döntött. Saját költségre rendelték meg a művelődési ház új intézménytábláját, és 1996. március 24-én ünnepélyes keretek között a falu közművelődésének legkitartóbb napszámosáról nevezték el a művelődési otthont. A nagyteremben márványból készült emléktáblát helyeztek el, új sírfeliratot készítettek a temetői nyughelynek (mindkettő elkészítését Szabó Árpád helybeli lakos, műköves vállalta). A temetőben megkoszorúzták Rátoni János sírját, majd leplezték a művelődési otthon homlokzatán az ő emlékére elhelyezett román és magyar nyelvű táblát. Nemes Sándor iskolaigazgató Gárdonyi Géza szép metaforáját, *A lámpást* idézve méltatta volt kollégája érdemeit, akinek fénye fájdalomosan hunyt ki a léleksorvasztó időben. Nagy Károly lekipásztor méltatása szerint Rátoni János olyan időkben mutatott példát a nemzetért kifejtett munkát illetően, amikor még – a kommunista diktatúra körülményei között – az egyház sem tudta maradéktalanul elvégezni szent hivatásából fakadó munkáját.

A névadási ünnepélyre szinte az egész falu megmozdult. A sírnál az egykori vegyes kar férfitagjaiból ez alkalomra újraalakult dalárda énekelt, a művelődési házban pedig az ünnepi műsor első részében Rátoni egykori szereplőit szólaltatták meg, akik közül már sokan nagyapákká váltak, de ugyanolyan lelkesedéssel adtak elő részleteket, dalbetéteket a *János vitézből* és a *Gyimesi vadvirágból*. A fiatalok pedig (akiket Rátoni már nem taníthatott) részleteket adtak elő a Rátoni-gyűjtés balladáiból.

„Ember voltam, / Remegő, daloló” – írta Áprily Lajos. Ha Rátoni János költő lett volna, talán ő is ezt írta volna magáról, mintegy népművelői hitvallásként. Ember volt és esendő, de dolgos, és népét maradéktalanul, hittel szolgáló. A szolgálat volt életének kulcsszava, ez volt munkásságának vezérelve. Tudtunkkal, Búzásbesenyő az egyetlen magyar közösség Maros megyében, amely művelődési otthonát a saját néptanítójáról nevezte el.

Emlékek Rátoni Jánosról

Máté Pál, jelenleg Szekszárdon élő nyugdíjas, az egykori tanítvány így emlékezik Rátoni Jánosra: „1959-ben kezdtem el az iskolát Búzásbesenyőben. Sok mindent nem tudtam akkor még a világ dolgairól, a faluban az emberek szorgalmasan dolgozták a földjeiket, rebesgették, hogy a földeket el fogják venni, de ezt senki nem hitte, hogy éppen nálunk befog következni. Békés világ volt, az emberek segítettek egymást, nagy divat volt a kaláka. Vasárnaponként valamilyen kibérelt csűrben a helybeli cigányok húzták a talpalávalót, ott volt a falu apraja és nagyja, este pedig a fiatal legények éneklése hallatszott a kocsma irányából, amely betöltötte a völgyet. Egy hosszú történelmi időből jövő világ végnapjai voltak ezek az évek. Ezekben az években kezdett el dúlni a proletárdiktatúra, ami addig volt, az mind rossz volt, ők akarták megváltani a világot. Kieleződött az osztályharc, elég tudathasadásos világ következett, az iskolában azt tanították, hogy nincs Isten, de a falu népe kicsitől nagyig, minden vasárnap a templomban volt, és mindenki a saját vallása szerint dicsérte az Istent.

1962-ben a falu népét megfosztották a mindennapi megélhetési alapjától, a földtől, és ez már egy új világ kezdete volt, amely azt a patriarkális rendszert, ami évszázadokon keresztül összetartotta a családot, a rokonságot, megszünt, valamint az a zártság is, ami a falu közösségét jellemezte, nyitottá vált. Ennek a következménye az lett, hogy a fiatalok egy része elhagyta a falut, a másik része a lakosoknak ingázott Marosvásárhelyre. Mivel buszjárat nem volt, hajnalba valóságos exodus volt a kerelői vasútállomásra, délután pedig vissza a faluba. Ez télen-nyáron, öt kilométer arra, öt vissza.

A Rátoni család 1957-ben került Besenyőbe. Két gyermekük volt, Levente és Csaba. Csaba osztálytársam volt az elemi iskolában. Az ősök református papok voltak, a tanár úr Nagyenyeden

végezte a kántortanító-képzőt, utána Kolozsváron az egyetemet.

Rátoni tanár úrral az ötödik osztályban találkoztam, történelmet és földrajzot tanított nekünk. Valószínű, hogy ő oltotta belém a földrajz és a történelem szeretetét, annyira figyeltem az óráin, hogy tanulás nélkül is felelni tudtam nála, és végig jó jegyeim voltak. Szigorú, de igazságos tanárnak ismerem, ha rossz fát tettünk a tűzre, akkor a hajunkat húzta fölfelé a fülünk körül, ami azzal járt, hogy ameddig lehetett lábujjhegyre álltunk, nyújtózkodtunk, hogy kevésbé fájjon. De ez ritkán fordult elő. Engem különösen szimpatizált, apró-cseprő dolgait én intéztem, ha megkért rá. Ha cigaretta nélkül maradt, engem küldött az üzletbe, s hogy gyorsabban járjak, Tóth Imre nagybátyám kertjén és udvarán mentem keresztül, hogy mihamarabb visszaérjek az órára. Tudtam azt, hogy aznap nem felelek, de nem akartam lemaradni az előadásról. Hozzáállásával igazi tanár és nevelő volt, hozott valamit abból a világból, amikor a tanítók, tanárok szolgálták a közösséget, idejüket az iskolán kívül is a közösségnek szentelték. Egy letűnni látszó kor gyermeke volt, aki makacsul belevetette magát, energiát nem kímélve a népnevelésbe. A tanárság számára nem mesterség, hanem hivatás volt. Nem szlogenekkel, hanem tevékenyen vett részt a diákok és mondhatni a faluközösség szellemi felemelkedésének, műveltségének a megteremtésében.

Az életörömöt próbálta elültetni a közösségben, az életörömöt, amely valahol a létünk, a mindennapjaink tartozéka kellene, hogy legyen.

Az életörömöt próbálta elültetni a közösségben, az életörömöt, amely valahol a létünk, a mindennapjaink tartozéka kellene, hogy legyen.

Órái érthetőek és élvezetesek voltak számomra, óráin csupa fül voltam. »Jó tanárnak születni kell« – olvastam valahol, szerintem nagy igazság van ebben, de biztosan, hogy e mellé még sok minden kell, kezdve a családi környezettől a tanuláson keresztül az élettapasztalatig. Egy jó tanár tisztában van hibáival, emberi gyengeségeivel, ha téved, tud elnézést kérni. A jó tanár művész, előadó, színész, pszichológus,

pedagógus, kreatív, innovatív. Szerintem ezen adottságokkal a tanár úr rendelkezett. Jómagam is benne voltam a tánccsoportban, amit ő hozott létre. Kórust szervezett, régiesen mondva dalárdát hozott létre. Most is a szemem előtt vannak a jelenetek meg a jelmezek, amiket ő készített, a színpad háttere, amit ő festett, amikor a fiatal házások előadták a *János Vitézt*. Gyermekként mély benyomást keltett bennem úgy, hogy még most is tudom, ki játszotta János vitéz szerepét. Összetett személyiség volt, tanított, festett, hegedült, szervezett. Több színdarabot is a színpadra vitt, többek között a *Falu rosszút*. És ezekkel az előadásokkal elementek a szomszéd falvakba is, Kerekeszentpál, Magyardellő, Ózd, Csávás stb. Nem tudom, mennyire befolyásolta őt a frissen megjelent, mindent bekeregető új ideológia, amely tulajdonképpen egy utópisztikus próbálkozás volt, azért bukott meg. De ő tette a dolgát, és nagyon jól csinálta.

Az '50-es, '60-as években a karácsony ünnepét meg szerették volna szüntetni, ezért kitalálták a Télapót a karácsony helyett, és ezt újévkor kellett volna megünnepelni. Ezért karácsonyfát csak karácsony után kezdtek el árulni, amikor senki sem vette meg. Hát karácsonyra a Rátoni család is fa nélkül maradt. Kellemetlen helyzet volt, mert mégiscsak karácsony van. Jakab Antal akkori [búzásbesenyői] plébános, a későbbi püspök segítette ki őket egy karácsonyfával a család, s főleg a gyermekek nagy öröme.

Tanárok jöttek, tanárok mentek, elég nagy volt a fluktuáció a búzásbesenyői általános iskolában, de ő maradt, anynyira, hogy már besenyőinek számított a család. Azok a diákok, akiket ő tanított, most már nagytaták, idős emberek, szívesen és csodálkozva emlegetik munkáját, ami egyedülálló a falu történetében. Szinte hihetetlen az, amit akkor egymaga véghezvitt, egy csapatnak is nehéz feladat lett volna annyira mindent tető alá hozni. Tanítás, tánc, ének, színélőadások. A hálás utókor a helység művelődési házát róla nevezte el hálája jeléül.

Egy másik tanítvány, Németh Mihály nyugdíjas víz-gázszelő így emlékezett: „Rátoni János valóságos néptanító volt. Tudott, és akart is az emberek nyelvén beszélni. Mindenkiel szóba állott. Anynyira közvetlen volt, hogy az emberek nem tanárként, hanem jóemberként fogadták be maguk közé. Eljárt a családokhoz, kikérdezte az akkori öregeket, hogy ezt a falurészt miért nevezik így, a másikat miért úgy... És ezeket mind

összeírta. Hogy mivel fogta meg őket? Nem kellett nógatni, tudott az emberekhez közvetlen lenni. Mindig kinézte azt a pár embert, akivel el tudott valamit indítani, azok majd hozták a többit... A felkészülések karácsony előtt kezdődtek, november végén. Akkorra lejárt már a munka, még nem volt kollektív, az emberek szabadabbak voltak. Az énekszámokat, színdarabokat télen elkezdték tanulni, húsévkor előadták. Amíg beállt a tavaszi munka, három, négy vagy öt faluba elmentek. Azt tanította meg, ami az egyszerű embernek tetszett. Megvolt neki az a nagy-nagy tehetsége, a háttérfestés... Megfestette a nagy háttérket, olyan 3x4 méteres alapra. Valóságos festmények voltak. A kultúrotthonban hét közben festette, kettő-három ki volt téve, ami elfoglalta az egész kultúrt, akkorák voltak. Történelem órán – ugye ő történelmet és földrajzot tanított – volt olyasmi is, hogy leadta a leckét, és azt mondta, hogy ezt írja a könyv. De mindenkinek apja, nagypapa a háborúban részt vett, tőlük kérdezték meg, hogy volt. Tanárként az előadásmódja egyszerű volt. Nem cirkalmazta ki a mondanivalóját, egyszerűen beszélt, megértettük. Az 1990-es évek közepén a helyi RMDSZ-nél született az ötlet, hogy ennek a kultúrotthonnak is adjunk egy nevet. Ki mást, mint Rátoni Jánost? Azt, hogy Besenyőről hallottak, hogy Besenyőben színdarabok lettek, amivel eljártak, megkezdve Ózdtól fel Gyulakutáig, hogy ennyire hallottak Besenyőről, az Rátoni Jánosnak köszönhető, az ő munkájának. Akkor rábólintott mindenki. Más név senkinek eszébe se jutott, csak Rátoni János.”

**„A sokszor késő
estig tartó próbákon
nemegyszer egy asszony
ölében aludtam el, mert
nekem ott kellett lenni.”**

Felkerestük Rátoni János fiát, Rátoni Csaba dedrádszéplaki református lelkipásztort is, aki elmondta: „A sokszor késő estig tartó próbákon nemegyszer egy asszony ölében aludtam el, mert nekem ott kellett lenni. Merész dolog volt belevágni a színdarabokba. A kommunista vezetés kikezdte a *János vitéz* előadását is. Nagyon nehezen tudták előadni. A népdalokat, mondákat a diákokkal gyűjtette. Egy tízesért 20 népdalt kellett gyűjteni. Mindenkinek megvolt az utcaszakasza. Kettesével jártunk gyűjteni. Az előadásokra

meghívókat írt, indigóval történt a sokszorosítás. Megírta, kiosztotta a diákoknak, ezt is utcánként osztottuk ki. A besenyőiek jó énekhangjára úgy figyelt fel, hogy ott laktunk a kultúrotthon épületében, és hallotta a mulatságokon az énekléseket.

Onnan gondolom, hogy szerették, a diákok és az utókor is, hogy mindig igyekeztünk a szülők Besenyőben található sírját halottak napjára rendbe tenni, de sose sikerült, mert mindig rendbe volt téve. Mindig megleptek ezzel, még a sírt is lefedte, és új sírkőt készített Szabó Árpi. Öröm és elégtétel, hogy nem felejtették el, hogy róla neveztek el a művelődési otthont. Pedig ő sose törekedett hírnévre.

Minden iskolakezdésre új ruhát vett, annyira ünnep volt neki.

Volt egy feltételezése, hogy a besenyőiek a heveségük, az indulataik révén a besenyő nép leszármazottai. S így fogott neki a monográfiának. Egy volt osztálytársa, Benkő János, a marosvásárhelyi kultúrpalota aligazgatója segítette a források feltárásában. Ugyanakkor a volt mezőbodonai lelkészék egy ideig Besenyőben laktak nyugdíjas korukban, a lelkész feleségének édesapja pedig Muzsnai László volt, aki teológiai tanár volt, még Enyeden is tanította apámat. Neki szabad bejárása volt a nagyenyedi kollégium dokumentációs könyvtárába. Onnan csempészett ki iratokat édesapámnak. Sakkozás közben beszéltek át a felmerült adatokat, telente majdnem minden estét nálunk töltött. Hogy mivel fogta meg a besenyőiket? Talán azzal, hogy közöttük élt, velük élt. Ízig-vérig ott volt velük. Megértette az ő hithűségüket, tisztelte mindenkiné a felekezetét. Sokakat támogatott, biztatott, hogy továbbtanuljanak, a tehetségeseknek nem hagyott békét. Habár a családoknak nem voltak anyagi lehetőségei, akkor is rávette őket, hogy áldozzanak a gyermekek továbbtaníttatására. Nagyenyedre is sok gyermeket irányított. Önfeláldozás volt az egész élete. A kultúrotthon névadásakor az akkori igazgató, Nemes Sándor lámpához hasonlított, amely, míg másoknak világít, magában elég. Nála ez természetes volt.”

Búzásbesenyő (naplórészlet)

1965. január 29.

A dalárda befejezése után a Naplót a szoba asztalán találtam. Öcsi hozta ki, és olvasta. Ez a tény is rávette arra, hogy próbáljam meg 11 évi hallgatás után tovább vezetni a naplót. S

hogy mégse legyen olyan nagy tátonóg üresség a régi napló vége és az új kezdete között, megpróbálom az elmúlt 11 év eseményeit egészen röviden összesűríteni pár mondatban, s majd naplóvezetés közben az érdekesebb eseményeket feleleveníteni. [...] A mai nap eseményei az átlagost nem haladják meg. Délelőtt Ibi tanít, délután én. A délelőtt folyamán Muzsnai László, az enyedi Bethlen Kollégium volt rektor-professzora keresett fel. Sakkozunk. Máskülönbén a lányánál, a hajdani »Uniki néninél telel.«² Délután az orvos tartott előadást a nőknek. A hallgatók közt Ibi is jelen volt. Este dalárdám volt. Körülbelül 40–50 dalárdista volt. Próbáltuk kiosztani a Kádár Kata színdarabot.

1965. január. 30., szombat

Ibi elment az iskolába. Én meg töröm a fejemet az ebédkészítés felől. Tudniillik vannak délelőtti gazdaasszonyi teendőim: megvetni az ágyakat, port törölni, a kiadott menü alapján krumplit főzők, húst, kolbászt sütők stb. Ma puliszkát főzők. Hát ez sem rossz mesteresség, de nekem nem a legkellemesebb. Mindegy, meg kell csinálni – mert ez parancsolat –, nem a tízparancsolatból, hanem hűtestársam parancsai tömkeleginek egyike ez. A reggeli sz. e.³ adás egyik érdekes híre, hogy egy stuttgarti újság cikket közölt a romániai magyar és német kisebbség jelenlegi helyzetéről. Megemlíti hazánk pálfordulását és szuverenitásra törekvését, valamint

azt, hogy az itt élő magyar és német kisebbség jogainak állandó visszavonására törekszik. [...] Az 1956-os forr. alkalomával a magyarok együtt éreztek M. Országgal, és azután kezdtek elnyomni minket.

1965. január 31.

Vasárnap. Én nem vagyok hivatalos semmiféle gyűlésre. Nyugodtan nyújtózkozhatnám, ha – »Házam nagy ideológusa« és egyben politikusa⁴ nem készülne ideológiai körre. Már két napja fejfájásban szenved. Idegesíti az ideológiai kör. Minden izgulás mellett azonban bele se sandított az anyagba. Engem ráncigál, hogy nem segíték neki. [...] Az eredmény azonban megvolt, az ideológiai körön hozzászólt – méghozzá magas színvonalon. [...] Délután kiosztottuk a Kádár Kata III. felv. színdarabot, népi balladát a házásoknak. Este Jakabéknál voltunk.»

Adatközlők:

Kádár Mária, nyugalmazott óvónő, Búzásbesenyő

Máté Pál nyugdíjas, Jakab Antal püspök és a gyulafehérvári római katolikus érsekség volt munkatársa, Szekszárd – Búzásbesenyő

Németh Mihály, nyugdíjas, az RMDSZ helyi szervezetének volt elnöke, Búzásbesenyő

Rátoni Csaba, református lelkész, Dedradszemplak

Jegyzetek

1 A magyar forradalmat akkoriban csak a kommunista szemszög szerinti ellenforradalomként lehetett emlegetni.

2 Szócs Sándorné Ilona, egykori mezőbodonai lelkészfeleség.

3 Szabad Európa Rádió.

4 A felesége.

Könyvészet:

Böloni Domokos: Falu a Csillaghegy alatt. In: *Népújóság*, 1996. március 27., XLVIII. évf., 61. sz.

Pál-Antal Sándor – Szabó Miklós: *Búzásbesenyő*, 1995.

Kedei Pál Előd: *Búzásbesenyő – 660 év dióhéjban*, 2009.

Kedei Pál Előd: Búzásbesenyő rövid helytörténete. In: *Katolikus egyházközség és hitélet Búzásbesenyőben*, kiadja a Búzásbesenyői Római Katolikus Plébánia és a Mark House, Búzásbesenyő – Gyergyószentmiklós, 2017.

Rátoni János: *Napló* (kézirat)

Rátoni János: *Búzásbesenyő rövid monográfiája* (kézirat)

(Az írás készültkor, 2019-ben a szerzők a búzásbesenyői Dósa Dániel Általános Iskola 8. osztályos tanulói voltak, ma Kádár Sheila a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Teológiai Líceum, Kedei Boróka a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Líceum, Szabó Szidónia a marosvásárhelyi Electromureș Szakközépiskolában tanul tovább, valamennyien tízedikesek. Irányító tanár: Kedei Réka Rita, szakmai tanácsok: Kedei Pál Előd tanár)

Folytatódik a Régizenei Nyári Egyetem Csíkszeredában!

Örömhírrrel szolgálnak a Csíkszeredai Régizene Fesztivál szervezői: egy év kihagyás után idén újra folytatódik a Romániában szervezett egyetlen Régizenei Nyári Egyetem. Az eseményt tavaly a járványügyi korlátozások miatt napolták el, XIII. kiadása azonban most már biztosan 2021. július 11. és 16. között lesz.

Kevesebb mesterkurzussal és a járvánnyal kapcsolatos egészségügyi rendelkezéseknek megfelelően köszönti régi és új hallgatóit a Nyári Egyetem. Az érdeklődők idén hat mesterkurzus közül választhatnak az előképzettségüknek és érdeklődési területüknek megfelelően. A mesterkurzusok között a következők szerepelnek: orgona – Ursula Philippi vezetésével; furulya, fuvola – Filip Ignác vezetésével; ének – Ádám Rebeka vezetésével; barokk hegedű – Vitárius Pirocska vezetésével; csembaló, klavikord – Erich Türk vezetésével és viola da gamba és violone – Csata István vezetésével. A kurzusok résztvevőinek igény szerint tolmácsot biztosítanak.

A kurzusokra bármely, 10. életévét betöltött hallgató jelentkezhet, a zenei előképzettség, valamint a hangszeres tapasztalat előfeltételt jelent. A Régizenei Nyári Egyetemen a részvételi díj továbbra is változatlan: az aktív hallgatók részvételi díja 250 lej/fő/kurzus, míg a csak megfigyelőként részt vevő passzív hallgatóké 50 lej/fő/kurzus. Mivel a csíkszeredai

Nagy István Művészeti Középiskola a kezdete óta hűséges partnere a rendezvénynek, ezért az iskola diákjai és tanárai 100 lej/fő/kurzus kedvezményes áron vehetnek részt a képzéseken. A Nyári Egyetem mesterkurzusain a résztvevők száma korlátozott, a rendelkezésre álló aktív és passzív helyek elfoglalása a jelentkezési sorrend alapján történik.

A részvételi díj lebben fizethető a kurzust megelőzően a Hargita Megyei Kulturális Központ székhelyén (Csíkszereda, Temesvári sugárút 4.) vagy a Nyári Egyetem helyszínén (Márton Áron Főgimnázium, Csíkszereda, Márton Áron utca 80.). A részvételi díj NEM TARTALMAZZA a szállás és az étkezés költségeit.

További részletek a nyariegyetem@regizene.ro e-mail-címen, a +40-266-372044-es vezetékes telefonszámon, valamint Csíkszeredában személyesen, a Temesvári sugárút 4. szám alatt igényelhetők. A Csíkszeredai Régizene Fesztivál és a Régizenei Nyári Egyetem honlapja: www.regizene.ro

Szervezők: Cultura Nostra Egyesület, Hargita Megyei Kulturális Központ, Hargita Megye Tanácsa

Társzervező: Csíkszereda Megyei Jogú Város Önkormányzata

Partnerek: Márton Áron Főgimnázium, Nagy István Művészeti Középiskola, Csíkszereda.

